

Prokop, Krzysztof Rafał

Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji płockiej w XVIII wieku

Studia Płockie 34, 207-246

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krzysztof R. Prokop

SAKRY I SUKCESJA ŚWIĘCEŃ BISKUPICH PASTERZY DIECEZJI PŁOCKIEJ W XVIII WIEKU

W poprzednim tomie „Studiów Płockich” zaprezentowana została problematyka sukcesji święceń biskupich pasterzy Kościoła płockiego w XIX i XX stuleciu¹. Aktualnie zamierzamy tematykę ową kontynuować, dokonując analogicznego omówienia sakr i sukcesji apostolskiej biskupów pełniących posługę w tej jednej z najstarszych diecezji w Polsce w wieku XVIII, zamykającym dzieje przedrozbiorowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W ciągu rzezonego stulecia na stolicy biskupiej w Płocku zasiadało kolejno ośmiu ordynariuszy, mianowicie: Ludwik Bartłomiej Załuski (1699-1721), Andrzej Stanisław Załuski (1723-1736), Antoni Sebastian Dembowski (1737-1752), Józef Eustachy Szembek (1753-1759), Hieronim Antoni Szeptycki (1759-1773), Michał Jerzy Poniatowski (1773-1785), Krzysztof Hilary Szembek (1785-1797) i Onufry Kajetan Szembek (1797-1808), którego pontyfikat wkracza już w wiek następny. Tychże hierarchów wspomagało w posłudze pasterskiej również ośmiu sufraganów, którymi byli: Marcin Załuski (starszy) (1696-1709), Paweł Antoni Załuski (1710-1719), Marcin Załuski (młodszy) (1732-1763), Kazimierz Rokitnicki (1764-1779), Michał Żórawski (1779-1782), Wojciech Józef Gadomski (1782-1791), Michał Maurycy Mdzewski (1791-1814) oraz Antoni Narzyski (1778-1799), przy czym ów ostatni zajmował jako pierwszy nowo utworzoną sufraganię pułtuską. Trudno wreszcie nie uwzględnić jednego jeszcze biskupa pomocniczego, prekonizowanego 8 II 1730 tytulariuszem Palaeopolis Teodora Machczyńskiego vel Machcińskiego, który

¹ K. R. Prokop, Konsekracje i sukcesja apostolska ordynariuszy oraz sufraganów płockich w XIX i XX stuleciu (1805-1999), „Studia Płockie” 33 (2005), s. 173-210. Tytułem uzupełnienia do tamtej publikacji wspomnieć należy o nieuwzględnionej księdze czynności pontyfikalnych (z lat 1824-1838) sufragana płockiego Konstantyna Wincentego Plejewskiego, w której jednak brak jakichkolwiek informacji na temat sakr biskupich (mikrofilm z tej księgi, należącej do zasobu Archiwum Diecezjalnego w Płocku, znajduje się w zbiorze mikroform Biblioteki Narodowej w Warszawie – mf 12740). Z kolei jedno więcej świadectwo, odnoszące się do sakry biskupa Leona Wetmańskiego, zawarte jest w urzędowym czasopiśmie „Piński Przegląd Diecezjalny” 4 (1928) nr 10 (z 31 VIII 1928), s. 7-8 nr 8.

w momencie wyniesienia do godności biskupiej był prałatem kustoszem płockiej kapituły katedralnej i do końca swych dni pozostał związany ze środowiskiem kościelnym Płocka (miejszcowa katedra stanowi też miejsce jego wiecznego spoczynku). W łącznym ujęciu mamy zatem do czynienia z gronem siedemnastu członków katolickiego episkopatu Rzeczypospolitej Obojga Narodów z doby saskiej i stanisławowskiej. W odniesieniu do jedenastu spośród nich dysponujemy pełnymi (lub też prawie pełnymi) danymi o ich sakrach biskupich (tj. o dacie i miejscu, głównym konsekrateurze oraz współkonsekrateurach), natomiast w przypadku pozostałych udało się zgromadzić jedynie cząstkowe informacje na interesujący nas tu temat. Mimo tak poważnych braków zdecydowaliśmy się jednak materiał ów, bazujący w zasadzie w całości na świadectwach źródłowych, jako że w istniejących publikacjach można znaleźć niewiele wskazówek w owej materii, zaprezentować w formie przeznaczonego do druku opracowania, tego bowiem rodzaju ukazanie stanu badań, w tym również wyartykułowanie kwestii wymagających dopiero gruntowniejszego przebadania w oparciu o możliwie jak najszerszą podstawę źródłową, stać się może dogodnym punktem wyjścia dla rozwikłania owych zagadek historiograficznych (a przynajmniej niektórych z nich). Wszak w sytuacji, kiedy nikt na ów temat dotychczas nie pisał, trudno oczekiwać u ogółu zainteresowanych przeszłością diecezji płockiej historyków świadomości istnienia tego rodzaju braków, wymagających podjęcia stosownych poszukiwań. Z drugiej strony przeprowadzenie wyczerpującej kwerendy źródłowej pod tym właśnie kątem zdaje się przerastać możliwości pojedynczego badacza, stąd nieodzowne wydaje się zwrócenie uwagi na tak zaniedbaną na gruncie polskim problematykę sukcesji święceń biskupich katolickiego (i nie tylko katolickiego) episkopatu szerszego grona – przede wszystkim historyków, ale również kanonistów oraz tych spośród teologów, w centrum zainteresowania których znajduje się eklezjologia. Jeśli zaś kolejne publikacje autora obecnego opracowania do tego się przyczynią, będzie wówczas można mówić o ich podwójnym pożytku, bowiem z jednej strony wniosą do stanu badań określoną porcję nowych ustaleń, z drugiej zaś stać się mogą impulsem do podjęcia poszukiwań w owym zakresie także przez innych badaczy.

Z dziejami biskupstwa płockiego u samego schyłku XVII oraz w dwóch pierwszych tercjach kolejnego stulecia w szczególny sposób związane jest nazwisko Załuskich herbu Junosza. Na przestrzeni niespełna stu lat (1683-1774) ród ten wydał aż siedmiu biskupów, wśród których tylko jeden nie pełnił posługi w diecezji ze stolicą w Płocku (mowa o Józefie Andrzejku Załuskim, w latach 1759-1774 biskupie kijowskim, rezydującym wszakże w Warszawie). Mianowicie kolejnymi ordynariuszami płockimi pomiędzy rokiem 1692 a 1736 byli Andrzej Chryzostom, Ludwik Bartłomiej i Andrzej Stanisław Załuscy, gdy z kolei miejscową sufraganię zajmowali sukcesywnie – począwszy od r. 1696 – Marcin (starszy), Paweł Antoni i Marcin (młodszy) Załuscy. Najstarszy w tym gronie zarówno wiekiem, jak i sakrą, Andrzej Chryzostom Załuski posługę biskupią w Kościele płockim zakończył

jeszcze w roku 1699, kiedy to przeniósł się na Warmię, stąd jego osobie nie poświęcimy tu z owego względu więcej uwagi². Po nim stolicę biskupią w Płocku objął Ludwik Bartłomiej Załuski, jego młodszy brat, którego prekonizacja nastąpiła 1 IV 1699³. Duchowny ten do grona episkopatu należał już wówczas od siedmiu lat, sprawując poprzednio obowiązki sufragana w diecezji przemyskiej. Wyniesiony przez papieża Innocentego XII do godności biskupa tytularnego Alessio *vel* Leshi jeszcze 21 I 1692, uprzednio będąc kanclerzem królowej Marii Kazimiery, żony Jana III, odtąd wspomagać miał w posłudze zasiadającego na stolicy biskupiej w Przemyślu Jerzego Albrechta Denhoffa. Według L. Łętowskiego z jego też rąk przyjął w stolicy tejże diecezji, do posługi w której został ustanowiony, sakrę biskupią. W swoim „Katalogu biskupów, prałatów i kanoników krakowskich”, autor ten pisze w biogramie J. A. Denhoffa, że *święcił [on] w Przemyślu roku 1691 [sic] sufraganiem sobie Ludwika Załuskiego, brata Andrzejowego*⁴. O ile podane przez L. Łętowskiego miejsce sakry (choć bez wskazania na konkretną świątynię) i osoba głównego konsekratora nie wzbudzają zastrzeżeń i można je uznać za prawdopodobne, o tyle data jest niewątpliwie błędna, skoro – jak już wspomniano – prekonizacja miała miejsce 21 I 1692. Dopiero zatem po tej dacie mogła odbyć się konsekracja Ludwika Bartłomieja Załuskiego, tj. w ciągu roku 1692, a nie w roku poprzednim. Niestety, nie wiemy skąd w ogóle autor „Katalogu biskupów, prałatów i kanoników krakowskich” zaczerpnął informację na temat owej sakry i czy przypadkiem dane, które podał, nie opierają się li tylko na jego domyśle. Dopóki zatem nie zaistnieje możliwość zweryfikowania owych wiadomości w oparciu o wiarogodną podstawę źródłową, musimy opatrzyć je znakiem zapytania⁵.

Rządy Ludwika Bartłomieja Załuskiego w Kościele płockim trwały 22 lata, jako że jego śmierć nastąpiła u schyłku 1721 r. Od razu w momencie swego przybycia do Płocka zastał on urzędującego tu sufragana w osobie jego młodszego brata Marcina, który posługę w tym charakterze sprawował od trzech lat. Na miejscową sufraganię powołał go jeszcze poprzedni pasterz diecezji, tj. naj-

² O rządach pasterskich Andrzeja Chryzostoma Załuskiego w Płocku pisał w osobnej monografii W. Góralski, Andrzej Chryzostom Załuski, biskup płocki 1692–1698. Wkład w dzieło recepcji reformy trydenckiej, Warszawa 1987.

³ Zob. akta procesu informacyjnego, poprzedzającego wyniesienie L. B. Załuskiego na biskupstwo płockie: Archivio Segreto Vaticano [dalej cyt.: ASV], Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 93, k. 404r–413v. Także: Pastor et agnus, pontifex et hostia, Ecclesiae ac patriae bono ad aras Plocenses a Deo provisus, Excellentissimus, Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Ludovicus Bartholomaeus in Załuskie Załuski, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Plocensis, in primo cathedrae suae ingressu a Collegio Noscoviano Pultoviensi Societatis Jesu profundissimo cultu adoratus et stylo encomiastico celebratus anno Pastoris et Agni Dei Hominis 1699, Varsaviae 1699.

⁴ L. Łętowski, Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich, t. 2 cz. 1, Kraków 1852, s. 226.

⁵ Por.: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 93, k. 407r. (zeznanie w procesie informacyjnym jezuitę Wojciecha Bartochowskiego, który przez 12 lat był kaznodzieją i teologiem biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego). Zob. nadto: Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi [dalej cyt.: HC], t. 5 (1667 (1730)), cur. R. Ritzler & P. Sefrin, Patavii 1952, s. 78.

starszy z braci – Andrzej Chryzostom Załuski, który też udzielił mu osobiście sakry. Po uzyskaniu prekonizacji jako tytulariusz Rosmensis, której udzielił mu 13 VIII 1696 papież Innocenty XII⁶, Marcin Załuski został konsekrowany w niedzielę 30 IX tr. w kościele kapucynów w Warszawie (pw. Przemienienia Pańskiego), którego rozpoczęta dwanaście lat wcześniej budowa (stanowił on wotum króla Jana III za zwycięstwo nad Turkami pod Wiedniem) w owym właśnie roku dobiegła końca. Jak już zaznaczono, obowiązki głównego konsekratora przyjął na siebie w tym przypadku rodzony brat dostępującego pełni kapłaństwa duchownego, biskup Płocka Andrzej Chryzostom Załuski, natomiast w charakterze współkonsekratorów wystąpili: ordynariusz inflancki (wendeński) Mikołaj Popławski, który w kilkanaście lat później doczekał się wyniesienia na stolicę metropolitalną we Lwowie, oraz sufragan gnieźnieński (i zarazem archidiakon pułtuski) Konstanty Józef Zieliński, w niedługiej przyszłości również arcybiskup lwowski (archidiecezją tą rządził jako bezpośredni poprzednik M. Popławskiego)⁷. Rzeczony biskup tytularny rozmeński funkcję sufragana płockiego sprawował przez 13 lat, tj. również przez pierwszą dekadę pasterzowania w tutejszym Kościele partykularnym Ludwika Bartłomieja Załuskiego, piastując przy tym godność prepozyta kapituły katedralnej w Płocku i dziekana kapituły kolegiackiej w Pułtusku (był również członkiem kolegium kanoników katedry na Wawelu w Krakowie). Zmarł Marcin Załuski 8 IV 1709 na zamku biskupim w Lidzbarku Warmińskim, gdzie przebywał u boku najstarszego brata, pasterza Warmii, pochowany zaś został w kolegiacie w Dobrym Mieście (po dziś dzień zachowało się tam jego skromne epitafium), z dała od Mazowsza i diecezji, do posługi w której został ustanowiony⁸.

⁶ Akta procesu informacyjnego w: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 41, k. 442r–454v (skąd dowiadujemy się m. in., że wszystkich święceń – tak niższych, jak i wyższych – udzielił Marcinowi Załuskiemu właśnie Andrzej Chryzostom Załuski). Zob. nadto: K. R. Prokop, Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.), cz. 2, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 83 (2005), s. 317 (nr 49).

⁷ Archiwum Diecezjalne w Płocku [dalej cyt.: ADPł], sygn. AEp 47 (82): Liber secundus actuum Curiae Excellentissimi, Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Andreae Chryzostomi in Załuskie Załuski, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Plocensis, duos annos continens, videlicet 1696 et 1697, k. 284r–286v (Actus consecrationis Perillustris et Reverendissimi Domini Martini Załuski, episcopi Rozmensis, suffraganei Plocensis).

⁸ Zob.: Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, sygn. AB H37: Archivum vetus et novum ecclesiae archiepiscopalis Heilsbergensis, ex variis historiae Prussiae scriptoribus a P. R. D. Georgio Adalberto Heide, canonico Culmensi, archiepiscopalytero parochi Heilsbergensi, collectum, s. 100; tamże, sygn. AB H37a: Archivum vetus et novum ecclesiae archiepiscopalis Heilsbergensis, s. 110. Także: Encyklopedia powszechna [Orgelbranda], t. 28, Warszawa 1868, s. 240 (J. Bartoszewicz); T. Żychliński, Złota księga szlachty polskiej, t. 8, Poznań 1886, s. 447–448; A. J. Nowowiejski, Płock. Monografia historyczna, Płock [1931] (reprint 1991), s. 80 (nr 17); HC, t. 5, s. 335; Z. Szostkiewicz, Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski, [w:] Sacrum Poloniae Millennium. Rozprawy – Szkice – Materiały historyczne, t. 1, Rzym 1954, s. 593–594; T. Żebrowski, Zarys dziejów diecezji płockiej, Płock 1976, s. 64 (nr 19); P. Nitecki, Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny, Warszawa 2000, kol. 507; A. J. Papierowski, J. Stefański, Płocczanie znani i nieznan. Słownik biograficzny, Płock 2002, s. 661.

W jego miejsce L. B. Załuski desygnował na płocką sufraganię także należące do tegoż rodu, jakkolwiek nie zaliczającego się do najbliższych krewnych ordynariusza, Pawła Antoniego Załuskiego, będącego od r. 1709 archidiaconem pułtuskim⁹. On też faktycznie uzyskał 19 V 1710 ze strony papieża Klemensa XI prekonizację jako tytulariusz Arba, niemniej jego sakra miała miejsce dopiero w przeszło rok później¹⁰. Odbyła się ona *in magna frequentia Christifidelium* w niedzielę 19 VII 1711 w kościele kamedułów na Bielanych pod Warszawą (pw. Niepokalanego Poczęcia NMP), którego budowa ledwie w roku poprzednim dobiegła końca, (4 III 1710 miała miejsce konsekracja głównego ołtarza) przy czym zarówno z racji więzów krwi, jak nie mniej ze względu na przeznaczenie przyjmującego święcenia biskupie nowego członka episkopatu do posługi w diecezji płockiej, obowiązków głównego konsekrateura podjął się właśnie biskup Płocka Ludwik Bartłomiej Załuski. W charakterze współkonsekrateurów wystąpili u jego boku podczas tamtego aktu ordynariusz poznański Michał Bartłomiej Tarło oraz sufragan chełmiński Seweryn Szczuka, tytulariusz joppeński¹¹.

Nowo ustanowionemu sufraganowi stosunkowo niedługo dane było udzielać się w Kościele płockim i wspomagać tam swego krewnego, piastującego godność ordynariusza *loci*. Zmarł Paweł Antoni Załuski 19 III 1719, wyprzedzając w drodze do wieczności o ponad dwa i pół roku Ludwika Bartłomieja Załuskiego¹². Ów ostatni podjął niezwłocznie starania o ustanowienie przez Stolicę Apostolską nowego biskupa pomocniczego dla Płocka, z jakichś wszakże względów nie zostały one sfinalizowane przed śmiercią tego pasterza, który zmarł – rzekomo jako nominat na arcybiskupstwo gnieźnieńskie – 24 XII 1721¹³. Od daty tej minąć musiały bez mała dwa lata, zanim Stolica Święta powierzyła rządy w biskupstwie płockim

⁹ Zob. wywód szlachectwa Pawła Antoniego Załuskiego przy okazji jego instalacji na kanonikat płocki 16 VIII 1696. – ADPł, sygn. ACapPloc 14: [Acta capituli cathedralis Plocensis 1687-1700], s. 309-310 (skąd dowiadujemy się, że był on synem Andrzeja Załuskiego i jego małżonki Konstancji z Konarzewskich).

¹⁰ W związku z ową zwłoką w przyjęciu święceń biskupich przez P. A. Załuskiego, której przyczyna nie jest nam znana, Stolica Apostolska 16 V 1711 *conceditur ei novus terminus 3 mensium ad suscipiendum munus consecrationis* (HC, t. 5, s. 75).

¹¹ ADPł, sygn. AEp 49 (73): Acta curiae Illustrissimi, Excellentissimi ac Reverendissimi Domini, Domini Ludovici in Załuskie Załuski [...], episcopi Plocensi, ab anno 1709 [...] ad annum 1721 [...] conscripta, k. 130r–132r (Actus consecrationis Reverendissimi Domini Martini [sic] Załuski, episcopi Arbensis).

¹² Zob.: W. H. Gawarecki, Pamiętnik historyczny płocki, t. [1], Warszawa 1828, s. 119–120 (nr 17); E. Smulikowska, Z mecenatu Ludwika Załuskiego, biskupa płockiego. Epitafia rodzinne w Pułtusk, [w:] Bazylika pułtуска. 550 lat świątyni i kapituły pułtuskiej, pod red. W. Koska i A. K. F. Wołosza, Pułtusk b. d., s. 110-111 (nr VII). Także: A. J. Nowowiejski, Płock..., s. 80 (nr 18); HC, t. 5, s. 75; Z. Szostkiewicz, Katalog biskupów..., s. 594; T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 64 (nr 20); P. Nitecki, Biskupi Kościoła..., kol. 507; A. J. Papierowski, J. Stefański, Płocczanie..., s. 661.

¹³ Zob. m. in.: F. Rzepnicki, Vitae praesulum Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae, res precipuae illorum temporibus gestae ad annum MDCCLX. Origo ecclesiarum cathedralium quatuor libris comprehensae [...], t. 2, Posnaniae 1762, s. 269-270 (nr LXV); L. Łętowski, Katalog

28-letniemu Andrzejowi Stanisławowi Załuskiemu, który – mimo stosunkowo młodego wieku – uznany został przez króla Augusta II (choć nie od razu, bowiem początkowo monarcha zamierzał diecezję tą oddać dotychczasowemu ordynariuszowi chełmińskiemu Feliksowi Kretkowskiemu) za najwłaściwszego kandydata do podjęcia tak odpowiedzialnych obowiązków. Będący bratankiem biskupów Andrzeja Chryzostoma, Ludwika Bartłomieja i Marcina (starszego) Załuskich, tudzież posiadający godności prałackie w kapitułach w Płocku i Pułtusku, prekonizację ze strony papieża Innocentego XIII A. S. Załuski uzyskał 22 XI 1723, po czym w niespełna trzy miesiące później, w niedzielę 13 II 1724, odbyła się jego konsekracja. Na jej miejsce obrano sławny już wówczas klasztor paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie i tamtejszą kaplicę łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. Należy nadmienić w tym miejscu, że były to jedne z pierwszych święceń biskupich, które dopełnione zostały w kaplicy Czarnej Madonny i w ogólności w murach jasnogórskiego sanktuarium (sakry odbywały się bowiem także w tamtejszej bazylice)¹⁴. Obowiązków głównego konsekratora podczas owego podniosłego aktu podjął się pasterz Kościoła krakowskiego, biskup Konstanty Felicjan Szaniawski, natomiast na współkonsekratorów zaproszeni zostali dwaj sufragani: Franciszek Kraszkowski z Gniezna oraz Jan Feliks Szaniawski ze Lwowa, będący już wówczas nominatem na biskupstwo chełmskie (wśród przybyłych gości był także późniejszy sufragan chełmski u boku J. F. Szaniawskiego Michał Delamars, ówczesnie prepozyt–infułat kapituły kolegiackiej w Tarnowie, czy również Marcin Załuski (młodszy), przyszły sufragan z kolei płocki, o którym będzie tu jeszcze mowa)¹⁵.

U progu drugiej ćwierci XVIII w. diecezja płocka otrzymała tedy bardzo młodego pasterza, będącego w pełni sił, uzasadnione może się zatem wydać pytanie, czy potrzebował on do pomocy sufragana. Faktem pozostaje, że przez po-

biskupów..., t. 4, Kraków 1853, s. 294-295; Encyklopedia powszechna [Orgelbranda], t. 28, s. 240 (J. Bartoszewicz); W. Krzyżanowski, Katedra płocka i jej biskupi, Płock 1877, s. 154 (nr LXIX); T. Żychliński, Złota księga..., t. 8, s. 447; A. J. Nowowiejski, Płock..., s. 68 (nr LXV); HC, t. 5, s. 318; Z. Szostkiewicz, Katalog biskupów..., s. 593; T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 57-58 (nr 59); P. Nitecki, Biskupi Kościoła..., kol. 506-507; A. J. Papierowski, J. Stefański, Płocczanie..., s. 660. Także: W. H. Gawarecki, Pamiętnik historyczny płocki, t. [1], s. 124-125 (nr 21); E. Smulikowska, Z mecenatu Ludwika Załuskiego..., s. 89-111, zwł. s. 108-109 (nr IV).

¹⁴ Np. jeszcze 6 III 1701 tam właśnie pełni kapłaństwa dostąpił powołany na krakowską sufraganię Kazimierz Łubieński, późniejszy ordynariusz – kolejno – chełmski i krakowski.

¹⁵ Archiwum Jasnej Góry w Częstochowie, sygn. 193: Acta conventus Clari Montis Częstochoviensis sub inexpugnabili praesidio Sanctissimae Genitricis Dei semper Virginis Mariae [...] ad futurum rerum memoriam annotari caepta anno Domini 1716 [1716-1728], s. 264 [196]-265 [197]; tamże, sygn. 537: Actorum Provinciae Polonae tomus septimus [...] ab anno Domini 1719 [1719-1731], s. 514; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie [dalej cyt.: AKMK], sygn. LOrd 8 [cz. 2]: Acta pontificalia Celsissimi Principis, Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Constantini Feliciani Szaniawski, episcopi Cracoviensis, ducis Severiae, s. 34; ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 125, k. 200r. Por.: T. Żychliński, Złota księga..., t. 8, s. 449-450; HC, t. 5, s. 318; Z. Szostkiewicz, Katalog biskupów..., s. 592-593; P. Nitecki, Biskupi Kościoła..., kol. 506.

nad osiem lat przyszło mu obejść się bez biskupa pomocniczego, z drugiej wszakże strony jego zaangażowanie w wydarzenia życia politycznego kraju ostatniej dekady panowania króla Augusta II pozwala przypuszczać, iż zapewne dość często przychodziło mu bawić poza diecezją, a tym samym nie zawsze mógł sprawować w niej posługi pontyfikalne. Tym niemniej nie należy zapominać, że w różnych okresach, w tym i w omawianym tu przedziale czasu, do grona kapituły katedralnej płockiej (jak też kolegiackiej w Pułtusk) należeli również duchowni, którzy posiadając sakrę biskupią, byli jednakowoż przeznaczeni do posługi w innych diecezjach. Wspomnijmy tu chociażby o będącym prepozytem płockim i archidiaconem pułtuskim sufraganie łuckim Adamie Franciszku Rostkowskim, który rezydował najczęściej w niezbyt však odległej Warszawie (zmarł zaś 5 III 1738 w Tarcynie)¹⁶, stąd też – zwłaszcza przy okazji swych bytności na sesjach kapitulnych w Płocku lub Pułtusk – mógł się udzielać *pontificaliter* w diecezji rządzonej przez Andrzeja Stanisława Załuskiego¹⁷. Nie zmienia to wszakże faktu, iż najdalej po kilku latach rządów ów ostatni podjął starania o uzyskanie biskupa pomocniczego do posługi w Kościele płockim. Niestety, nie są nam znane bliżej okoliczności towarzyszące tamtym zabiegom, faktem niemniej pozostaje, iż początek lat 30. XVIII przyniósł prekonizację aż dwóch nowych członków episkopatu, należących do grona tytulariuszy, których działalność w tym charakterze miała być związana właśnie z Płockiem i kierowaną przez A. S. Załuskiego diecezją.

Owi dwaj hierarchowie, o których trzeba nam wspomnieć w tym miejscu, to Teodor Machczyński *vel* Machciński oraz Marcin Załuski (młodszy). Drugi z wymienionych, rodzony brat wsławionych w dziejach narodowej kultury założycieli Biblioteki Załuskich, biskupów Andrzeja Stanisława i Józefa Andrzeja Załuskich, choć niewątpliwie pozostaje w ich cieniu, nie jest wszakże postacią zupełnie zapomnianą i na jego imię natrafimy zarówno w wykazach polskich członków katolickiego episkopatu, jak i w szczególności w zestawieniach pasterzy Kościoła płockiego¹⁸. Odmienne rzecz przedstawia się w odniesieniu do Teodora Machczyńskiego, którego nazwiska próżno szukać w tychże katalogach czy zestawieniach i gdyby nie jego epitafium z bazyliki katedralnej w Płocku, gdzie w stosownej inskrypcji sepulkralnej został on określony mianem *episcopus Paleopolitanensis [ac] custos*

¹⁶ Por.: „Kurier Polski” R. 1738 nr LXI, s. [2]. Zob. także: J. Kozłowski, Rostkowski Adam Franciszek Ksawery herbu Dąbrowa, pseud.: Rogalla, Kostrowski (1660-1738), biskup sufragan łucki, pisarz, [w:] Polski słownik biograficzny [dalej cyt.: PSB], t. 32, Wrocław-Warszawa-Kraków 1989-1991, s. 160-161; K. R. Prokop, Polscy biskupi ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego à Paulo, [w:] Facere veritatem in caritate. Księga jubileuszowa ku czci Księdza Biskupa Pawła Sochy CM w 70. rocznicę urodzin, pod red. A. Brenka, Poznań 2005 [druk: 2004], s. 225. Por.: *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lithuaniae*, t. 2, ed. P. Rabikauskas, Romae 1978, s. 17 (gdzie jako datę śmierci A. F. Rostkowskiego podano 2 III 1738).

¹⁷ Z kolei w tymże roku 1723, w którym A. S. Załuski objął rządy pasterskie w Płocku, zmarł będący do końca życia prałatem (archidiaconem) miejscowej kapituły katedralnej biskup Wojciech Ignacy Bardziński, sufragan wrocławski, zarazem też dziekan tamtejszego kolegium kanonicznego (zob.: ADPł, sygn. ACapPloc 16: [Acta capituli Plocensis 1714-1725], k. 118v).

¹⁸ Zob. niżej literaturę wskazaną w przyp. 44.

*cathedralis Plocensis*¹⁹, być może fakt uzyskania przezeń godności biskupiej zostałby całkowicie zapomniany. Trudno zresztą nie skonstatować, że w ogólności o życiu i działalności T. Machczyńskiego wiadomo jak dotychczas stosunkowo niewiele, a w każdym razie jego osoba nie wzbudziła zainteresowania ze strony historyków. Postać ta zatem dopiero oczekuje na skreślenie jej biografii, czego w żadnym wypadku nie zamierzamy czynić – choćby w zarysie – w ramach obecnego opracowania, którego zasadniczy przedmiot jest wszak inny. Bynajmniej jednak nie byłoby prawdziwym przypuszczenie, że jedyne źródło naszej wiedzy o godności biskupiej tego duchownego stanowi wspomniana wyżej inskrypcja epitafijna.

Późniejszy tytulariusz paleopolitański urodził się w roku 1681 lub 1682 w zamieszkałej na Mazowszu rodzinie szlacheckiej herbu Dołęga, jako syn Pawła i Barbary (córci Wojciecha Brochockiego) Mączyńskich z Dziegielewa. Ochrzczony został 13 X tr. w kościele parafialnym w Gozdowie (dekanat Sierpc) w diecezji płockiej, z którą też związany miał być w przyszłości jako osoba duchowna. Świecenia wyższe przyjął mianowicie u schyłku roku 1706, od razu *ad provisionem canonicatus Plocensis*, jako właśnie członek kolegium kanoników katedralnych z Płocka (na kanonikat fundi Płońsko, wakujący *post obitum Domini Valentini Bratoszenski*, instalowany został – jeszcze jako *clericus minoris ordinis* – zaledwie 5 XI tr.)²⁰. Udzielił mu ich w świątyni katedralnej w odległej Chełmży sufragana chełmiński Seweryn Szczuka, przy czym subdiakoniat T. Machczyński otrzymał przez jego posługę 30 XI 1706, diakonat 3 XII tr., zaś prezbiterat 8 XII tr.²¹ Odtąd, jako członek prezbiterium płockiego, duchowny ten sprawować miał posługę kapłańską przez pełne trzy dekady, przy czym głównym forum jego działalności była właśnie tutejsza kapituła katedralna, w której doszedł w roku 1716 do godności kustosza²². Właśnie też jako jej prałat, w nieznanym nam bliżej okolicznościach, przedstawiony został Stolicy Apostolskiej na kandydata do biskupiej infuły, co z pewnością nie nastąpiło bez wiedzy i aprobaty ze strony ordynariusza *loci*, Andrzeja Stanisława Załuskiego. Proces informacyjny liczącego sobie 49 lat T. Machczyńskiego, ówczynie nie tylko kustosza katedralnego, ale też sędziego-surogata konsystorza generalnego w Płocku oraz proboszcza w Bądkowie, przeprowadzony został w roku 1730, przy czym już 8 II tr. miała nastąpić jego preko-

¹⁹ Pełny tekst owej inskrypcji opublikowali m. in.: W. Krzyżanowski, *Katedra płocka...*, s. 42; A. J. Nowowiejski, *Płock...*, s. 311–312 (nr 25).

²⁰ ADPł, sygn. ACapPloc 15: *Protocolium actorum et decretorum capitularium in anno Domini 1706 [Acta capituli Plocensis 1706–1714]*, k. 7v (*Installatio Perillustris Machcinski*).

²¹ Zob. m. in.: K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 6, Lipsk 1841, s. 301; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 16, Warszawa 1913, s. 205–208 (zwł. s. 207); HC, t. 5, s. 303; A. J. Nowowiejski, *Płock...*, s. 311–312 nr 25; J. Łempicki, *Herbarz mazowiecki*, t. 2 – Powiat płocki, Poznań 1997, s. 249–260 (zwł. s. 253); A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie...*, s. 370; K. R. Prokop, *Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów...*, cz. 2, s. 304–305 (nr 26); cz. 3, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 84 (2005), s. 273–274 (nr 1) [gdzie wskazane źródła].

²² ADPł, sygn. ACapPloc 16, k. 19v–20r (*Installatio ad custodiam Perillustris Machczynski*). Instalacja Teodora Machczyńskiego na prałaturę kustosza odbyła się podczas sesji generalnej *pro festo Nativitatis Beatissimae Virginis Mariae anno Domini 1716*, zaś godność ta przypadła mu *post obitum Perillustris Bartholomaei Thubicki*.

nizacja na biskupa tytularnego Palaeopolis, dokonana przez papieża Benedykta XIII na zaledwie dwa tygodnie przed swą śmiercią, która to data widnieje w opartej na watykańskich archiwaliach edycji „Hierarchia Catholica”²³.

O ile zagadkę stanowią dla nas już same okoliczności tudzież uwarunkowania, w jakich doszło do wyniesienia Teodora Machczyńskiego do godności biskupiej, o tyle jeszcze większą niewiadomą jawi się dalszy przebieg spraw, z owym faktem związanych. Wiedza, jaką na ten temat dysponujemy, jest bardzo fragmentaryczna, tym niemniej pozwala na sformułowanie pewnych przynajmniej hipotez i domysłów. Fundament, na którym oprzemy się w tym przypadku, stanowią przede wszystkim akta płockiej kapituły katedralnej, a konkretnie metryka kapitulna z lat 1725-1739²⁴. Przeglądając wykazy obecności prałatów i kanoników na sesjach kapitulnych (partykularnych i generalnych), stwierdzić możemy, iż pomiędzy rokiem 1730, w którym miała miejsce prekonizacja Teodora Machczyńskiego na biskupa tytularnego Palaeopolis, a rokiem 1737, kiedy to duchowny ów zmarł, jest on poświadczony jako częsty uczestnik owych gromadzeń członków kapituły²⁵. Zdecydowanie wyróżnia go to na tle innych ówczesnych biskupów, będących zarazem prałatami czy też kanonikami kapitulnymi, których obecność stwierdzić można zazwyczaj tylko przy okazji uroczystych sesji generalnych (a i to nie za-

²³ HC, t. 5, s. 303. Zob. także akta procesu informacyjnego T. Machczyńskiego: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Datariae, vol. 107, k. 14r.-23r.

²⁴ ADPł, sygn. ACapPloc 17: Acta Venerabilis Capituli Cathedralis Plocensis ab anno Domini millesimo septingentesimo vigesimo quinto [1725-1739] (drugi tytuł: Metrica ab anno 1725 ad diem 30. mensis Aprilis an. 1739).

²⁵ J. w., s. 157-415 (znakiem „+” oznaczono obecność na sesji, natomiast znakiem „-” nieobecność). Rok 1730: 5 I (+), 20 I (-), b. d. (-), 28 IV (-), pro festo s. Sigismundi (+), 12 V (+), 19 V (+), 25 V (-), 2 VI (-), 10 VI (+), 16 VI (-), 22 VII (-), 28 VII (-), 4 VIII (-), 11 VIII (-), 14 VIII (+), 21 VIII (-), 1 IX (+), 7 IX (-), pro festo Nativitatis Beatae Virginis Mariae (+), 22 IX (-), 28 IX (+), 5 X (-), 12 X (-), 19 X (+), 3 XI (-), 10 XI (-), 17 XI (-), 24 XI (+), 1 XII (-), 7 XII (-), 29 XII (+). Rok 1731: 5 I (-), 12 I (-), 1 II (-), 9 II (-), 16 II (+), 23 II (-), 9 III (+), pro festo s. Sigismundi (+), 1? V (+), 21 V (+), 1 VI (-), 22 VI (+), 28 VI (+), 6 VII (-), 12 VII (-), 31 VIII (-), 7 IX (-), pro festo Nativitatis Beatae Virginis Mariae (+), 20 IX (-), 28 IX (-), 9 XI (+), 16 XI (+), 7 XII (-), 20 XII (-). Rok 1732: 4 I (-), 11 I (-), 16 I (-), 1 II (-), 8 II (-), 15 II (+), 28 II (+), 7 III (-), 14 III (+), 21 III (-), 4 IV (+), 18 IV (+), 30 IV (-), pro festo s. Sigismundi (+), 16 V (-), 23 V (+), 30 V (-), 6 VI (-), 20 VI (+), 27 VI (-), 4 VII (+), 1 [I] VII (+), 18 VII (-), 24 VII (-), 1 VIII (+), 23 VIII (-), 29 VIII (-), 5 IX (-), pro festo Nativitatis BMV (+), 19 IX (-), 27 IX (-), 4 X (-), 10 X (-), 24 X (+), 7 XI (+), 14 XI (-), 21 XI (+), 28 XI (+), 6 XII (-), 12 XII (-). Rok 1733: 2 I (+), 10 I (-), 17 I (+), 30 I (-), 6 II (-), 13 II (-), 20 II (+), 27 II (-), 6 III (-), 13 III (-), 26 III (+), 3 IV (+), 10 IV (-), 17 IV (+), 24 IV (+), 30 IV (+), pro festo s. Sigismundi (+), 15 V (-), 22 V (-), 5 VI (+), [?] VI (+), 19 VI (-), 26 VI (-), 3 VII (+), 10 VII (+), 17 VII (-), 24 VII (-), 28 VIII (-), 4 IX (+), 19 IX (-), 26 IX (-), 2 X (-), 9 X (-), 16 X (-), 23 X (-), 29 X (-), 6 XI (-), 13 XI (-), 20 XI (+). Rok 1734: 5 II (-), 12 III (-), 16 III (-), 26 III (+), 2 IV (-), 9 IV (-), 16 IV (-), 30 IV (-), pro festo s. Sigismundi (+), 21 V (-), 28 V (-), 3 VI (+), 11 VI (-), 16 VI (+), 25 VI (+), 1 VII (-), 12 IX (+), 2 XII (-), 17 XII (-), 31 XII (-). Rok 1735: 7 I (+), 4 V (+), 20 V (-), 11 VIII (+), pro festo Nativitatis BMV (+), 20 IV (+), 27 IV (-), pro festo s. Sigismundi (+), 15 VI (-), 21 VI (+), 6 VII (-), 12 VII (+), 20 VII (-), 27 VII (+), 23 VIII (+), 31 VIII (-), 7 IX (-), pro festo Nativitatis BMV

wsze), natomiast ich ewentualne pojawienie się na sesjach partykularnych należało raczej do rzadkości. Jest to okoliczność nie bez znaczenia dla naszej analizy, o wiele jednak istotniejszy wydaje się inny jeszcze fakt. Otóż przez cały ów 7,5-letni okres pomiędzy lutym 1730 r. a sierpniem 1737 r. Teodor Machczyński niezmiennie tytułowany jest w aktach kapitulnych tylko i wyłącznie kustoszem katedralnym (*custos cathedralis Plocensis*), nigdy zaś biskupem. Stanowi to rzucającą się w oczy osobliwość, gdy rzecz porównać z innymi członkami kapituły, którzy we wcześniejszym czy też późniejszym okresie znaleźli się w gronie episkopatu. Dotyczyło to również tych duchownych, którzy uzyskali dopiero nominację ze strony kompetentnej władzy świeckiej (w przypadku ordynariuszy) czy kościelnej (w odniesieniu do sufraganów), lecz nie otrzymali jeszcze potwierdzenia od Stolicy Apostolskiej (i w konsekwencji nie posiadali sakry), a mimo to – choćby nawet oczekiwanie na papieską prekonizację przeciągało się latami, co rzeczywiście się zdarzało – określani są oni w aktach kapitulnych (jest to zresztą powszechnie przyjęta praktyka i dotyczy nie tylko Płocka) mianem nominatów (na co konkretne przykłady wskazane zostaną choćby w dalszej części obecnego opracowania), bowiem z jednej strony odpowiadało to stanowi faktycznemu, z drugiej zaś na swój sposób przymnażało kapitule splendoru.

Casus Teodora Machczyńskiego, obok którego począwszy właśnie od roku 1730 wymieniany jest w aktach kapitulnych jako *nominatus suffraganeus Plocensis* wspominany już Marcin Załuski (młodszy), dziekan kolegium kanoniczego, jest tedy na swój sposób wyjątkowy. Szczególną wymowę i zarazem „ciężar gatunkowy” mają w owym kontekście zwłaszcza trzy wpisy w tychże aktach z lat 1736-1738, w których T. Machczyński jest wspominany w związku z wyjątkowej wagi wydarzeniami, a nie wyłącznie w kontekście obecności czy też absencji na sesjach kapituły. Mianowicie po zapisie odnoszącej się do zgromadzenia kanoników w dniu 21 VI 1738, do metryki kapitulnej wciągnięty został *Actus receptionis Illustrissimi, Excellentissimi, Reverendissimi Domini Antoni Sebastiani a Dębowa Gora Dębowski in episcopum [Plocensem]*²⁶, na samym początku którego czytamy: *Coram Perillustribus et Reverendissimis Dominis Praelatis et Canonicis [...] personaliter comparens Perillustris et Reverendissimus Dominus Theodorus Machczyński, custos cathedralis Plocensis, Illustrissimi, Excellentissimi Domini Antoni Sebastiani [...] Dębowski, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Plocensis, plenipotens et mandatarius [...], petiit et requisivit praefatos Perillustris et Reverendissimos Dominos, quatenus suum principalem [...] in episcopum Plocensem [...] recipians, possessionem realem et actualem regiminis et administrationis [...] tradant*²⁷ (po czym w dalszej części następują transumpty bull papieskich dla A. S. Dembowskiego). A zatem nawet w kontekście tak podniosłego wydarzenia, jak

(+), 30 XII (-), 26 IV (+), 17 V (-), 24 V (-), 31 V (-), 7 VI (+), 14 VI (-), 21 VI (+), 28 VI (-), 12 VII (+), 24 VII (+) [zgon 1 VIII 1737].

²⁶ J. w., s. 402-413.

²⁷ J. w., s. 402-403. Zob. również: J. Koceniak, Antoni Sebastian Dembowski, biskup włocławski i pomorski. Sylwetka z czasów saskich, Warszawa 1953, s. 63.

objęcie rządów w diecezji przez nowego ordynariusza, reprezentujący go podczas tamtego aktu i występujący w jego imieniu *plenipotens et mandatarius* Teodor Machczyński (stosownej nominacji mocodawca udzielił mu 12 VI tr. w warszawskiej nuncjaturze) tytułowany jest li tylko kustoszem katedralnym, bez wskazania na godność biskupią. Jeszcze bardziej tego rodzaju okoliczność uderza w zapisce, z której dowiadujemy się o śmierci T. Machczyńskiego. Obecny na sesji kapitulnej po raz ostatni w dniu 24 VII 1737, zmarł on – w wieku 55 lat – w tydzień później, 1 VIII tr.²⁸ W dniu następnym, tj. 2 VIII 1737, zgromadzeni na sesji partykularnej kanonicy płocki dokonali zatwierdzenia ostatniej woli zmarłego duchownego, jak również podjęli decyzje odnoszące się do użytkowanego dotychczas przezeń majątku kapitulnego (*prestymonium*). W stosownym wpisie czytamy:

Aprobatio testamenti Perillustris Custodis

Testamentum Perillustris Theodori Machczynski, custodis cathedralis, manu ipsius propria scriptum et subscriptum, in omnibus punctis et clausulis approbatur.

Intimatio optionis Cekanowo

Quoniam Perillustris Theodorus Machczynski, custos cathedralis, cum ingenti omnium dolore diem mortalitatis suae explevit, hinc praevia crastina die per anniversarii celebrationem anima eius Deo recommendatione [datur]. Praestimonium Cekanowo optionem quoniam proxime imminet generale capitulum, ad idem Deo dante futurum capitulum Perillustres Domini distulerunt²⁹.

I w tym zatem przypadku zmarły nazwany został wyłącznie kustoszem katedralnym, ani zaś słowem nie wspomniano o godności biskupiej. Tak samo rzecz ma się w odniesieniu do wpisu w aktach kapitulnych pod datą 21 III 1738, informującego o instalowaniu na wakującą po zgonie Teodora Machczyńskiego prałaturę kustosza w Płocku Mikołaja Dembowskiego, wówczas już kanonika krakowskiego, archidiakona warszawskiego, komendatoryjnego prepozyta generalnego miechowskiego (bożogrobców) i pisarza wielkiego koronnego, który w kilka lat później został ordynariuszem kamienieckim, zmarł zaś jako nominat na stolicę metropolitalną we Lwowie (był on bratem biskupa Antoniego Sebastiana Dembowskiego, któremu poświęcimy tu jeszcze uwagę)³⁰.

Mając na uwadze przedstawione tu fakty, postawić można cokolwiek osobliwie brzmiące pytanie, czy mianowicie jest możliwe, że konfratrom T. Machczyń-

²⁸ A. J. Nowowiejski, Płock..., s. 312, w tłumaczeniu na język polski tekstu inskrypcji epitafijnej Teodora Machczyńskiego omyłkowo podał dzień 6 VIII 1737, jako datę zgonu. Zarówno jednak z tegoż epitafium, jak i z akt kapitulnych, wynika ponad wszelką wątpliwość, iż śmierć rzeczzonego kapłana nastąpiła 1 VIII tr.

²⁹ ADPł, sygn. ACapPloc 17, s. 415.

³⁰ J. w., s. 426-427. W tymże samym miesiącu zmarł będący prepozytem płockiej kapituły katedralnej sufragana łucki Adam Franciszek Rostkowski, o którego godności biskupiej nie zamierzano w stosownym wpisie w aktach kapitulnych, odnoszącym się do sesji w dniu 7 III 1738. – J. w., s. 426 (Intimatio optionis praestimonium Brody).

skiego z kapituły plockiej w ogóle nie był wiadomy fakt jego wyniesienia do godności biskupiej i – przede wszystkim – jak coś takiego mogło „ujść uwadze” owego gremium? Otóż ponad wszelką wątpliwość stwierdzić możemy, że w żadnym wypadku bynajmniej nie uszło, czego dowodzi wpis odnoszący się do sesji odbytej w dniu 24 X 1732, na której kustosz Machczyński był obecny. Świadczenie to, skądinąd niezbyt obszerne, godzi się przytoczyć tu *in extenso*.

Testimoniales Perillustri Custodis una cum Instantionalibus Litteris

Praeclare dotes ac qualitates Perillustris et Reverendissimi Theodori Machczynski, custodis cathedralis Plocensis, ipsiusque activitas in variis functionibus et negotiis sibi commissis satis ad meritum ac cum honore et evolumento Capituli in variis subselliis experta integritas quoque morum ac vitae probitas tum et dexteritas in regenda parochiali administrandisque Sacra tam per se quam suos vicarios ab annis viginti satis perspectae praesens inducunt Capitulum ut ipsi de praemissis promeritum reddat testimonium et in assequendo Paleopolitano Episcopatu instantionalibus prosequantur litteris. Hinc censet quatenus Dominus Secretarius Capituli eidem super praeexpressis condignum in forma extradat testimonium.

Ingrosatio demandati superius testimonii

Illustrissimo, Excellentissimo et Reverendissimo Domino, Domino Camillo Paoluccio, archiepiscopo Iconiensi, nuntio apostolico in Regno Poloniae et Magno Ducatu Lithuaniae, Praelati et Canonici totumque Capitulum Ecclesiae Cathedralis Plocensis debitam reverentiam.

Illustrissime, Excellentissime ac Reverendissime Domine. Expetiit a Nobis Perillustris et Reverendissimus Theodorus Machczynski, custos cathedralis noster Plocensis, quatenus sibi super honestate morum, exemplari vita, zelo in cura animarum, administrandisque Sacramentis vigilantia et sollicitudine fidele perhiberemus testimonium. Nos igitur, qui in praemissis satis ipsius perspeximus exercitam indolem et activitatem, hoc ipsum nostro prosequimur testimonio, quod partes suae custodiat praelaturae et curati in Bądkow negotiaque ac functiones sibi a Capitulo impositas ad unquam expleverit et in omni conversatione sua nihil praestitit quod notae vel censurae subiacet, pro et cum ipso supplicantes, ut in desideriis suis apud Suam Illustrissimam Dominationem pium tanquam emeritus Capituli nostri praelatus inveniat respectum³¹.

Jest to niezwykle istotny dla omawianej kwestii dokument, który stanowi zarazem wskazówkę, że dalszych świadectw dotyczących sprawy wyniesienia do godności biskupiej Teodora Machczyńskiego należy poszukiwać w spuściźnie archiwalnej odnoszącej się do misji dyplomatycznej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów nuncjusza apostolskiego z lat 1728-1738 Camillo Paolucci–Merliniego, dotychczas jeszcze nie objętych edycją w ramach serii „Acta nuntiaturae Poloniae”. Już jednak z przytoczonego wyżej świadectwa jednoznacznie wynika, iż kustosz T. Machczyński natrafił na jakieś poważne przeszkody *in assequendo Paleopolitano episcopatu*. Czy związane były one z faktem, że – jak wcześniej

³¹ J. w., s. 266–267.

wspomniano – w kilkanaście dni po udzieleniu prekonizacji tytulariuszowi paleopolitańskiemu papież Benedykt XIII zmarł i ekspedycja stosownych bull najpewniej w ogóle nie nastąpiła, w związku z czym należało zabiegać o potwierdzenie u następcy, którym był obrany 12 VII 1730 Klemens XII? Tego rodzaju ponowienie papieskiego zatwierdzenia, choć niekiedy faktycznie zajmowało nieco czasu, najczęściej jednak stanowiło zwykłą formalność (tyle, że związaną z dodatkowym kosztem). W tym wszakże przypadku już 16 VII 1730 wystawiony został w Rzymie nowy akt prowizji papieskiej dla Teodora Machczyńskiego³², a mimo to od owego momentu upłynąć miało długich siedem lat, w ciągu których kustosz katedry płockiej najwyraźniej nie doczekał się nadejścia bull rzymskich, bez których nie mógł przyjąć sakry.

Co zaważyło na takim, a nie innym biegu spraw, aktualnie nie jesteśmy w stanie powiedzieć, wszakże fakt nie określania T. Machczyńskiego w aktach kapitulnych nawet mianem *nominata*, wskazującym na osobą oczekującą czy to dopiero na prekonizację, czy też już tylko na przyjęcie święceń biskupich, zdaje się wskazywać, że problem uzyskania przez kustosza płockiego godności biskupiej jawi się z jakichś względów o wiele bardziej skomplikowanym i nie było wystarczających po temu podstaw, by tego duchownego tytułować *nominatem*. To zaś dowodzi, że o zaistniałej 8 II 1730 i ponowionej 16 VII tr. prekonizacji zarówno w Płocku, jak i w ogólności w kraju nie wiedzano, a więc nie była ona wiadoma również samemu zainteresowanemu, który zapewne przypuszczał, że stosowne procedury utknęły na gruncie rzymskim na jakimś wcześniejszym etapie. Czyżby zatem rzecz wyjaśniła się dopiero po jego zgonie, co znalazło odzwierciedlenie w treści wspomnianej wcześniej inskrypcji epitafijnej (skądinąd jednak zawierającej niepoprawną formę nazwy stolicy tytularnej nadanej T. Machczyńskiemu, jakby ktoś nie do końca był pewien jej właściwego brzmienia)? Pozostaje żywić nadzieję, że dalsze poszukiwania archiwalne pozwolą ową skądinąd intrygującą kwestię o wiele lepiej rozpoznać³³. W świetle powyższych wywodów nie wydaje się wszakże ulegać wątpliwości rzecz dla obecnie analizowanej problematyki najistotniejsza – ta mianowicie, że Teodor Machczyński nigdy nie otrzymał sakry biskupiej. Nie dane mu zatem było dostąpić pełni kapłaństwa, stąd pomijanie jego nazwiska w wykazach biskupów związanych przez swą posługę z diecezją płocką jest do pewnego stopnia uzasadnione, jakkolwiek całkowity niemal brak zainteresowania ze strony historyków samą postacią trudno usprawiedliwić tą akurat okolicznością.

O ile – jak wcześniej była o tym mowa – T. Machczyński w ogóle nie występuje w aktach kapituły katedralnej z Płocka z tytułem *nominata* na biskupstwo, o tyle drugi z interesujących nas w tym momencie hierarchów, Marcin Załuski (młodszy), jako *nominatus suffraganeus Plocensis* wspomniany jest po raz pierw-

³² Zob.: HC, t. 5, s. 303 (bullae provisionis XVII Kal. Aug. 1730).

³³ Warto dodać w tym miejscu, że kolejny biskup tytularny Palaeopolis, Gian Pietro Pellegrini, sufragan we włoskiej diecezji Udine, prekonizowany został na tąże stolicę tytularną, wakuującą właśnie *per obitum Theodori Machcinski*, dopiero 3 IV 1786. – HC, t. 6 (1730 (1799)), cur. R. Ritzler & P. Sefrin, Patavii 1958, s. 325).

szy w metryce kapitulnej z lat 1725-1739 już w związku z sesją generalną *pro festo sancti Sigismundi* roku 1730³⁴. Tak samo określony został w rok później, przy okazji sesji generalnej *pro festo sancti Sigismundi* roku 1731³⁵, i dopiero po upływie kolejnego pełnego roku, w związku z sesją generalną w tymże samym terminie (druga z przypadających w ciągu roku sesji generalnych płockiej kapituły katedralnej odbywała się *pro festo Nativitatis Beatae Virginis Mariae*), dziekan Marcin Załuski nie jest już nazywany nominatem³⁶. W tym przypadku cokolwiek jednak się pospieszono z zaniechaniem określania go mianem *nominatus*, jako że dopiero właśnie 7 V 1732 M. Załuski został prekonizowany przez papieża Klemensa XII biskupem tytularnym Drusus³⁷, zaś konsekracja odbyła się w trzy miesiące później.

W tym miejscu godzi się wspomnieć, iż nowy sufragan płocki, urodzony w Roku Jubileuszowym 1700, był eks-jezuityą, do którego to zakonu wstąpił 14 IX 1715 w Wilnie. Wysłany w r. 1722 na studia do Rzymu, tam uzyskał 20 II 1723 dymisję z Towarzystwa Jezusowego i po powrocie do kraju został już w r. 1725 dziekanem kolegium kanoników katedralnych w Płocku. Od roku 1729 był także kanonikiem krakowskiej katedry na Wawelu, zaś w lutym 1732 r. przypadła mu – po zmarłym sufraganie lwowskim Hieronimie Jełowickim – funkcja sekretarza wielkiego koronnego. Wkrótce później i jego skroń zwieńczyła biskupia infuła (o czym wyżej), przy czym uroczysty akt konsekracji nowego członka episkopatu katolickiego Rzeczypospolitej Obojga Narodów odbył się w warszawskiej kolegiacie św. Jana Chrzciciela. Wedle świadectwa ówczesnej prasy, relacjonującej na bieżąco wydarzenia w kraju (mowa o niedawno założonym i wydawanym właśnie w Warszawie „Kurierze Polskim”), podniosłe to wydarzenie miało miejsce w niedzielę 7 IX 1732, przy czym głównym konsekratorem był ówczesny nuncjusz apostolski w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim, wzmiankowany tu wcześniej arcybiskup tytularny Iconium Camillo Paolucci-Merlini, natomiast współkonsekratorami ordynariusze: płocki Andrzej Stanisław Załuski (brat przyjmującego sakrę) i łucki Jan Aleksander Lipski (podkanclerzy koronny), który sam święcenia biskupie otrzymał zaledwie kilka miesięcy wcześniej³⁸. Taka też informacja, podana zresztą również w rzymskim periodyku „Diario di Roma” (wydawanym od r. 1716)³⁹, przyjęta została przez piszących później autorów, którym z różnych powodów przyszło wspomnieć o tamtym fakcie⁴⁰. Pewien dysonans do naszej wiedzy w owym przedmiocie wprowadza niemniej świadectwo zawarte

³⁴ ADPł, sygn. ACapPloc 17, s. 159.

³⁵ J. w., s. 199.

³⁶ J. w., s. 238.

³⁷ Zob. akta procesu informacyjnego z roku 1731: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 118, k. 148r-157v.

³⁸ „Kurier Polski” R. 1732 nr CXLII, s. 213; „Suplement do Gazet Polskich” R. 1732 nr CXLII, s. 214 (gdzie dokończenie opisu).

³⁹ Zob.: HC, t. 6, s. 200.

⁴⁰ Np.: [J. Bartoszewicz], Kobyłka, [w:] Józefa Ungera kalendarz warszawski popularno-naukowy na rok przestępny 1852, który ma dni 366, Warszawa 1851, s. 20; W. Krzyżanowski, Katedra płocka..., s. 23; J. Korytkowski, Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej

w zachowanej po dziś dzień księdze czynności pontyfikalnych biskupa (a od r. 1737 także kardynała) Jana Aleksandra Lipskiego, w pierw pasterza diecezji łuckiej, a następnie krakowskiej. Jak wspomniano, miał on być współkonsekratorem Marcina Załuskiego, tymczasem z widniejącego w owej księdze wpisu wynikało by, że jemu właśnie przypadła rola głównego konsekratora (*consecravit Illustrissimum et Reverendissimum Dominum, Dominum Martinum Załuski, episcopum Drensnensem, suffraganeum Plocensem*)⁴¹. O ile jednak w tym akurat względzie można zakładać pewną nieprecyzyjność zapisu, w którym w miejscu słowa *consecravit* należało by oczekiwać *conconsecravit* (skądinąd jednak nie zawsze dbano o ścisłość rozróżnienia w owej materii), o tyle o wiele poważniejszą trudność nastęrcza fakt, że w przywołanym źródle jako data święceń biskupich M. Załuskiego wskazany został dzień 27 VII 1732 – wraz z dookreśleniem, iż była to ósma niedziela po Zesłaniu Ducha Świętego (co się zgadza). Rzeczona księga czynności pontyfikalnych J. A. Lipskiego założona została wszakże dopiero w r. 1734 i zawarty w niej wpis, odnoszący się do sakry sufragana płockiego, ma charakter retrospektywny, stąd domyślać się można niezamierzonej omyłki, podczas gdy w ukazującej się na bieżąco prasie trudno o tego rodzaju omyłkowe przesunięcie daty faktu o półtora miesiąca i dlatego – w zgodzie z literaturą przedmiotu – opowiadamy się jednak za dniem 7 IX 1732, jako terminem dopełnienia omawianej tu konsekracji.

Marcin Załuski (młodszy), któremu w międzyczasie doszła także godność komendatoryjnego opata czerwińskiego (po zmarłym 13 X 1738 ordynariuszu poznańskim Stanisławie Józefie Hozjuszu), był najdłużej sprawującym powierzoną mu funkcję spośród XVIII-wiecznych sufraganów płockich. Jako też jedyny spośród nich nie dotrwał na sufraganii aż po kres swych dni, jako że pod koniec życia zdecydował się złożyć powierzone mu obowiązki i odsunąć się od bieżących spraw lokalnego Kościoła. Nie była to zresztą zwykła rezygnacja, lecz wiązała się zarazem z powrotem w szeregi Towarzystwa Jezusowego. Miało to miejsce za pobytu M. Załuskiego w Wiecznym Mieście w roku 1763, przy czym chodziło w tym przypadku nie tylko o zrzeczenie się funkcji sufragana, ale w ogóle godności biskupiej oraz wszelkich posiadanych prałatur oraz dostojenstw⁴².

od roku 1000 aż do dni naszych, t. 4, Gniezno 1883, s. 431; M. Weiss, Kościół parafialny Świętej Trójcy w Kobyłce pod Warszawą, Warszawa 1901 [reprint: Kobyłka 2001], s. 17; M. Banacka, Biskup Marcin Załuski. Kobyłczanin z przeznaczenia i wyboru, Kobyłka 2004, s. 34.

⁴¹ Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie [dalej cyt.: AKapMKr], sygn. LA 36 [poprzednio sygnatura tymczasowa I-14]: Acta pontificia Celsissimi, Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Joannis in Lipe Lipski, episcopi Cracoviensis, ducis Severiae, procancellarii Regni Poloniae, ab exordio pontificatus eiusdem electi et consecrati in episcopum Luceoriensem, usque ad praesens temporis spatium conscripta ab anno Domini 1734, s. 27.

⁴² W edycji „Hierarchia Catholica” odnotowano w oparciu o relację w „Diario di Roma”, że od razu w tymże samym dniu, w którym M. Załuski złożył *suffraganeatum et habitum praelatum*, tj. 12 IX 1763, *eademque die Romae Societati Jesu nomen dedit* (HC, t. 6, s. 200). Z kolei L. Grzebień podaje, iż do Towarzystwa Jezusowego były sufragan płocki wstąpił 19 XI 1765 w Warszawie (Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995, oprac. L. Grzebień, Kraków 2004, s. 781). Zob. także: [J. Bartoszewicz], Kobyłka, s. 21.

W związku z powyższym doszło też w niedługim czasie do ustanowienia nowego biskupa pomocniczego do posługi w diecezji płockiej, którym został dotychczasowy archidiacon pułtuski i oficjał płocki Kazimierz Rokitnicki, przez papieża Klemensa XIII prekonizowany 26 XI 1764 tytulariuszem Alalia⁴³. Choć od Marcina Załuskiego młodszy o zaledwie kilka miesięcy, przeżyć miał go o ponad dekadę (zmarł 17 I 1779, podczas gdy jego poprzednik na sufraganii jeszcze 11 VII 1768)⁴⁴, do końca też swych dni sprawując biskupie obowiązki. Co się zaś tyczy jego sakry, to odbyła się ona 30 XII 1764, zaś na jej miejsce – podobnie, jak w przypadku święceń biskupich M. Załuskiego – obrano kolegiatę św. Jana Chrzciciela w Warszawie. Jako główny konsekurator nowego sufragana wystąpił pasterz, do pomocy któremu został on ustanowiony, tj. ówczesny ordynariusz płocki Hieronim Antoni Szeptycki, natomiast współkonsekratorami byli biskupi kijowski i smoleński. Pierwszy, to kilkakrotnie już wspomniany Józef Andrzej Załuski, pewna natomiast wątpliwość zachodzi w przypadku identyfikacji drugiego hierarchy. Jako że w relacji prasowej, zamieszczonej w „Wiadomościach Warszawskich”, na której opiera się w tym przypadku nasza wiedza w owym względzie, konsekratorzy nie zostali wymienieni z imienia i nazwiska, lecz wyłącznie podano piastowane przez nich godności⁴⁵ (nie jest to zresztą odosobniony tego rodzaju przypadek), trudno jednoznacznie rozstrzygnąć w oparciu o tę tylko podstawę, czy chodziło o byłego biskupa smoleńskiego Jerzego Mikołaja Hylzena (Hilzena, Hülzena), który z powierzonej mu niegdyś diecezji (skądinąd na wpoły tytularnej) zrezygnował jeszcze 29 I 1763, czy też o będącego od roku 1759 koadiutorem u jego boku Gabriela Wodzyńskiego *vel* Wodzińskiego, który wszakże urząd po poprzedniku przejął jakoby dopiero w r. 1772?⁴⁶ Być może w rozwikłaniu tej

⁴³ Zob. akta procesu informacyjnego: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 152, k. 20r–35v. Także: *Notizie per l'anno 1765, Roma 1765*, s. 240 (Suffraganeo di Plosko).

⁴⁴ Zob. m. in.: ADPł, sygn. ACapPloc 23: [Acta capituli cathedralis Plocensis 1774–1782], s. 356; „Wiadomości Warszawskie” R. 1768 nr 56 (z 13 VII 1768) – Supplement, s. [4]; nr 88 (z 2 XI 1768) – Supplement, s. 3]–[4]. Także: [J. Bartoszewicz], *Kobyłka*, s. 19–22; *Encyklopedia powszechna [Orgelbranda]*, t. 28, s. 242 (J. Bartoszewicz); T. Żychliński, *Złota księga...*, t. 8, s. 450–452; A. J. Nowowiejski, *Płock...*, s. 80 (nr 19–20); Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów...*, s. 546, 594; HC, t. 6, s. 71, 200; T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 64 (nr 21–22); M. M. Grzybowski, *Administracja diecezjalna za czasów biskupa płockiego M. J. Poniatowskiego (1773–1785)*, „*Studia Płockie*” 5 (1977), s. 129–130; tenże, *Kościelna działalność Michała Jerzego Poniatowskiego, biskupa płockiego 1773–1785*, [w:] *Studia z historii Kościoła w Polsce*, t. 7, pod red. H. E. Wyczawskiego, Warszawa 1983, s. 48–49, 60; A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie...*, s. 512, 660; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach...*, s. 781. Por.: P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, kol. 380 (gdzie błędna data zgonu K. Rokitnickiego: 17 II 1779), 507.

⁴⁵ „Wiadomości Warszawskie” R. 1765 nr 1 (z 2 I 1765) – Supplement, s. [3]. Por.: T. Żebrowski, Rokitnicki Kazimierz herbu Prawdzie (1701–1779), archidiacon pułtuski, sufragan płocki, [w:] *PSB*, t. 31, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988–1989, s. 533 (gdzie informacja, jakoby K. Rokitnicki *sakrę przyjął w styczniu 1765 r., prawdopodobnie w Warszawie*); A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie...*, s. 512 (ta sama informacja).

⁴⁶ Tak twierdzi np. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, kol. 487. Por.: J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i ducho-*

wątpliwości dopomogłaby księga czynności pontyfikalnych samego Kazimierza Rokitnickiego, o istnieniu której dowiadujemy się z akt kapituły płockiej w związku ze śmiercią owego hierarchy i przekazaniem pozostałych po nim dokumentów do archiwum kapitulnego, a w tej liczbie i *Librum metrices ordinatorum per Illustrissimum olim Rokitnicki ab anno 1765 ad annum 1778*⁴⁷. Niestety, w trakcie kwerendy piszącego te słowa w Archiwum Diecezjalnym w Płocku nie udało się stwierdzić obecności rzeczzonego zabytku w owym zbiorze.

Pisząc o Marcinie Załuskim (młodszym) i jego następcy na sufraganii płockiej, wybiegliśmy cokolwiek naprzód w warstwie chronologii, pozostawiając nieomówioną kwestię obsady samej stolicy biskupiej w Płocku w drugiej i u progu trzeciej tercji XVIII w. Kiedy w roku 1736 odszedł stąd do Łucka Andrzej Stanisław Załuski, co pozostawało w ścisłym związku z objęciem przezeń urzędu kanclerza wielkiego koronnego, nowym pasterzem Kościoła płockiego został wspomniany już Antoni Sebastian Dembowski. Jego wyniesienie do godności biskupiej odbyło się w dość niezwykłych okolicznościach, jako że owdowiawszy i złożywszy piastowane dotychczas urzędy świeckie, obrał on w wieku 53 lat stan duchowny, przyjmując 21 XII 1735 tonsurę i święcenia niższe, zaś pomiędzy 8 a 15 IV 1736 święcenia wyższe (wszystkich ich udzielił mu ordynariusz poznański Stanisław Józef Hozjusz). Od razu w tymże samym roku 1736 przeprowadzony został jego proces informacyjny na biskupstwo płockie, na które stosownej nominacji udzielił mu król August III (monarsza suplika do Stolicy Apostolskiej nosi datę 3 I tr.), zaś prekonizacja ze strony papieża Klemensa XIII nastąpiła 6 V 1737⁴⁸. W niewie-

wieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych, Wilno 1912, s. 96; *Relationes status...*, t. 2, s. 297. Również: T. Długosz, *Dzieje diecezji smoleńskiej*, Lwów 1937, s. 78–79 (nr 15–16), gdzie w zupełności błędna informacja, jakoby J. M. Hylzen zmarł jeszcze w roku 1762, podczas gdy jego zgon nastąpił dopiero w r. 1775.

⁴⁷ ADPł, sygn. ACapPloc 23, s. 358 (29 I 1779: *Repositio documentorum post fata olim Illustrissimi suffraganei Plocensis Rokitnicki*), gdzie wyliczone zostały w sumie cztery pozycje (ręczona księga na miejscu czwartym), w odniesieniu do których zaznaczono: *Quae omnia documenta ad archivum reposita sunt*.

⁴⁸ Zob. m. in.: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 123, k. 451r–464v; AKapMKr, sygn. KP 226: *Liber variarum ab Urbe et aliis locis expeditionum originalium ad Curiam Episcopalem sub auspiciis Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini, Domini Antonii Sebastiani a Dembowa Gora Dembowski, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Plocensis, ex post nominati Vladislaviensis et Pomeraniae, et a Curia eiusdem ad ecclesias suae dioecesis, capitula, parochos et parochianos directarum, copias in se translatas et ingrossatas, cum ad notatione utilium sciendorum et informationum continens*, k. 4r–26v [s. 1–40]; ADPł, sygn. ACapPloc 17, s. 393 (*Actus electionis novi antistiti*), 402–412 (*Actus receptionis [...] in episcopum*). Także: „Gazety Polskie” R. 1735 nr 76, s. [4]; nr 92, s. [2]; nr 94, s. [2]; *Notizie per l’anno bissestile 1744*, Roma 1744, s. 221 (Płocko); J. Koceniak, Antoni Sebastian Dembowski..., s. 60–61. Wspomnieć tu należy nadto o zaginionym diariuszu biskupa A. S. Dembowskiego z lat 1737–1752, którego kontynuacja, dla okresu 1752–1763, zachowała się w zbiorach Archiwum Diecezjalnego we Włocławku (zob. następny przypis). Por.: J. Koceniak, Antoni Sebastian Dembowski..., s. 206–207; K. R. Prokop, *Wypisy źródłowe do biografii...*, cz. 3, s. 238–239 (zwl. przyp. 2).

le zatem ponad rok po prymicjach kapłańskich Antoni Sebastian Dembowski przyjął święcenia biskupie, które miały miejsce w niedzielę 9 VI 1737 w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie. Głównym konsekratorem był też niedawny szafarz święceń niższych i wyższych A. S. Dembowski, biskup poznański S. J. Hozjusz, natomiast współkonsekratorami: ordynariusz kamieniecki Franciszek Antoni Kobielski i sufragan łucki Adam Franciszek Rostkowski, zarazem prepozyt płockiej kapituły katedralnej (zmarły w dziewięć miesięcy później)⁴⁹. Ingres do świątyni katedralnej w Płocku nowy pasterz odbył 6 V 1738 i odąd sprawował rządy w tutejszym Kościele lokalnym przez piętnaście lat. W dniu 18 XII 1752 nastąpiła jego translacja na biskupstwo włocławskie, na którym pozostał przez kolejną dekadę, do swej śmierci (zmarł 20 IX 1763)⁵⁰, natomiast urząd ordynariusza w diecezji płockiej przypadł po nim Józefowi Eustachemu Szembekowi (stosowna suplika królewska do Stolicy Apostolskiej nosi datę 7 VI 1752)⁵¹, który do grona episkopatu należał już od kilkunastu lat, stojąc uprzednio na czele diecezji chełmskiej. Prekonizowany tamtejszym biskupem 19 XI 1736 przez papieża Klemensa XII, sakrę otrzymał w niedzielę 31 III 1737 w Lidzbarku Warmińskim (brak nam wszakże pewności, czy akt ów odbył się w tamtejszej świątyni archiprezbiteralnej, czy też w kaplicy zamku biskupiego). Głównym konsekratorem był w tym przypadku krewniak dostępującego pełni kapłaństwa duchownego, ordynariusz *loci* Krzysztof Jan Szembek, biskup Warmii (skądinąd łączące ich pokrewieństwo nie było aż tak bliskie, pochodzili bowiem z dwóch różnych linii rodu Szembeków), co się natomiast tyczy współkonsekratorów, to w oparciu o dostępne nam źródła w sposób pewny wskazać możemy tylko na jednego, mianowicie sufragana chełmińskiego Macieja Aleksandra Sołtyka⁵². Najprawdopodobniej

⁴⁹ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, sygn. ASO 8: *Continuatio functionum pontificalium in diversis dioecesibus, de loci ordinariorum licentia, tum in sua propria, ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Stanislao Josepho de Bezdan Hosio, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopo Livoniae et Piltinensi, postea Camenesensi, demum Posnaniensi, peractarum [1720–1738]*, k. [57v]; Archiwum Diecezjalne we Włocławku, sygn. ABKP 44 (52 cz. 2): *Dyaryusz spraw y interessow diecezji kujawskiej y pomorskiej zaczęty in anno 1752*, k. 1v.; „Kurier Polski” R. 1737 nr XXIV, s. 4. Por.: W. Krzyżanowski, *Katedra płocka...*, s. 159; W. Konopczyński, *Dembowski Antoni Sebastian herbu Jelita (1682–1763), biskup kujawski*, [w:] PSB, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 84 (w obu tych publikacjach jako datę sakry podano 22 VI 1737); J. Koceniak, *Antoni Sebastian Dembowski...*, s. 62–63.

⁵⁰ Zob.: K. R. Prokop, *Wypisy źródłowe do biografii...*, cz. 3, s. 288 (nr 3–5). Także: Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów...*, s. 433; HC, t. 6, s. 342; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, kol. 72; A. J. Papierowski, *J. Stefański, Płocczanie...*, s. 117.

⁵¹ Zob.: „Kurier Polski” R. 1752 nr DCCCXXI, s. [1]; nr DCCCLXI, s. [1]; nr IX, s. [3]–[4]; *Notizie per l'anno 1755*, Roma 1755, s. 207; HC, t. 6, s. 342. Także: *Encyklopedia powszechna [Orgelbranda]*, t. 24, Warszawa 1867, s. 614 (F. M. Sobieszczański); W. Krzyżanowski, *Katedra płocka...*, s. 15, 160 (nr LXXII); A. J. Nowowiejski, *Płock...*, s. 69 (nr LXVIII); Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów...*, s. 564; T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 58 (nr 62); M. M. Grzybowski, *Biskupi Szembekowie na stolicy płockiej*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 85/95/ (2000) nr 6, s. 312–318; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, kol. 429; A. J. Papierowski, *J. Stefański, Płocczanie...*, s. 580.

⁵² ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 142, k. 111v, 112v, 113v; Ar-

drugim był z kolei miejscowy sufragan (tj. warmiński), tytulariusz Macri Michał Remigiusz Łaszewski, domysł ten wymaga wszakże potwierdzenia.

Pasterzem Kościoła płockiego Józef Eustachy Szembek był zaledwie sześć lat, zmarł bowiem 31 III/1 IV 1759⁵³. Po nim do Płocka przyszedł inny członek katolickiego episkopatu Rzeczypospolitej Obojga Narodów, włączony do grona następców Apostołów jeszcze przez zasiadającego na Stolicy Piotrowej w latach 1730-1740 Klemensa XII, sześćdziesięcioletni Hieronim Antoni Szeptycki (suplika królewska z 10 VIII 1759), rówieśnik Marcina Załuskiego (młodszeo), którego też zastał tu na sufraganii⁵⁴. Przez poprzednie dwa dziesięciolecia on sam był sufraganem, tyle że w diecezji łuckiej, gdzie wspomagał w posłudze trzech kolejnych ordynariuszy. Swoje wyniesienie do godności biskupiej zawdzięczał zresztą właśnie Andrzejowi Stanisławowi Załuskiemu, jako biskupowi Łucka, którego trzecim z kolei następcą w Płocku miał obecnie zostać. Prekonizowany 20 VII 1739 tytulariuszem Saldae, nie z jego wszakże rąk otrzymał sakrę (tego samego dnia A. S. Załuski uzyskał zresztą translację na biskupstwo chełmińskie). Co się zaś tyczy samej owej konsekracji, dostępne nam świadectwa źródłowe znów nastęrczają pewnych wątpliwości, gdy chodzi o interpretację zawartych w nich danych. Znaki zapytania dotyczą mianowicie daty dziennej tamtego wydarzenia oraz osoby głównego konsekratora, jako że relacja prasowa w „Kurierze Polskim” opatrzona została wprawdzie datą 16 X 1739, jednakowoż z jej tekstu nie wynika w sposób jednoznaczny, iż był to ów dzień, w którym dopełniono aktu święceń biskupich. Zważywszy wszakże, że w rzeszonym roku 16 X przypadł w piątek, wydaje się raczej mało prawdopodobne, by właśnie tego dnia odbyła się sakra – raczej w poprzedzającą go niedzielę 11 X. Podobnie też, jak w omówionym już przypadku K. Rokitnickiego, osoby biskupów tworzących trójkę konsekratorów wymienione zostały nie z imienia i nazwiska, lecz z funkcji. O ile zatem nie nastęrcza trudności „rozszyfrowanie”, że współkonsekratorami byli greko-katolicki władyka łucki Teodozy Rudnicki oraz koadiutor ormiańsko-katolickiego arcybiskupa lwowskiego Jakub Stefan Augustynowicz, o tyle w przypadku głów-

chiwum Diecezjalne w Pelplinie, sygn. A 16: *Aquila feliciter evolans ac sub auspiciis Illustrissimi, Excellentissimi, Reverendissimi Domini, Domini Mathiae Sołtyk, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Margaritensis, suffraganei, archidiaconi Culmensis, praepositi cathedralis Gnesnensis, Thorunensis, canonici Varmiensis, etc., etc., omnes in diaecesi Culmensi ordinatos gratiosissimis alis protegens* [drugi tytuł: *Liber ordinatorum 1729–1749*], s. 110; „Kurier Polski” R. 1737 nr XIV, s. [3]. Zob. także: W. F. Pawelec, *Biskupstwo chełmskie (szkic historyczny)*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 16 (1934), s. 398 (nr 48).

⁵³ Zob.: „Kurier Polski” R. 1759 nr XIV, s. [1]; nr XVII, s. [1]; „Gazette de Varsovie” R. 1759 nr XXVII (z 4 IV 1759), s. [4]; K. R. Prokop, *Wypisy źródłowe do biografii...*, cz. 3, s. 284 (nr 16). W literaturze przedmiotu przyjęta jest natomiast błędnie data 1 IV 1758.

⁵⁴ Zob.: „Kurier Polski” R. 1757 nr XVIII, s. [1]; nr XXXIII, s. [1]; nr XLIV, s. [1]; nr XLVII, s. [1]–[2]; „Gazette de Varsovie” R. 1759 nr LXXXVII (z 31 X 1759), s. 4; *Notizie per l'anno 1765, Roma 1765*, s. 218; HC, t. 6, s. 342. Nadto: W. Krzyżanowski, *Katedra płocka...*, s. 161 (nr LXXIII); A. J. Nowowiejski, *Płock...*, s. 70 (nr LXIX); Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów...*, s. 565–566; T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 58 (nr 63); *Relationes status...*, t. 2, s. 17; P. Nitecki, *Biskup Kościoła...*, kol. 432; A. J. Papierowski, *J. Stefański, Płocczanie...*, s. 582–583.

nego konsekratora o tego rodzaju jednoznaczną interpretację już trudniej. Doświadczamy się mianowicie, że święceń biskupich H. A. Szeptyckiemu udzielił biskup kamieniecki, gdy tymczasem na stolicy biskupiej w Kamieńcu Podolskim dokonywała się w tym czasie wymiana. Dotychczasowy pasterz tej diecezji, Franciszek Antoni Kobielski, został wówczas awansowany na biskupstwo łuckie, gdy z kolei do Kamieńca Podolskiego przenieść się miał z nominacji królewskiej Wacław Hieronim Sierakowski, dotąd rządca diecezji inflanckiej. F. A. Kobielski papieskie zatwierdzenie uzyskał 30 IX 1739, wątpliwe jednak, aby w ciągu owych zaledwie kilkunastu dni już dotarło ono do jego rąk. Z kolei w przypadku W. H. Sierakowskiego stosowna prekonizacja nastąpiła dopiero 16 XI 1739, *de facto* zatem w momencie sakry H. A. Szeptyckiego biskupstwo w Kamieńcu Podolskim wakowało. Kogo miał zatem na myśli autor owej relacji, pisząc o biskupie kamienieckim? O mających nastąpić przesunięciach na stolicach biskupich było już od dawna wiadomo, wszakże biorąc pod uwagę wszystkie znane nam okoliczności, za bardziej prawdopodobne można uznać, że konsekratorem sufragana Szeptyckiego był przechodzący z Kamieńca Podolskiego do Łucka Kobielski, bowiem do posługi właśnie w diecezji łuckiej tytulariusz Saldae został ustanowiony. Nie ulega natomiast wątpliwości, iż rzeczona sakra odbyła się w murach łańciskiej świątyni archikatedralnej we Lwowie⁵⁵.

Biskup Hieronim Antoni Szeptycki był tym właśnie pastorem Kościoła płockiego, za którego z miejscowej sufraganii zrezygnował biskup Maciej Załuski (młodszy) i następcą tegoż ustanowiony został Kazimierz Rokitnicki, któremu on też udzielił sakry (o czym wyżej). Pod koniec życia, w czerwcu 1773 r., ordynariusz ten przybrał koadiutora (czy też takowy został mu przydany) w osobie brata panującego ówczesnie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów króla Stanisława Augusta (konsensus monarszy nosi datę 6 VI tr.), 36-letniego Michała Jerzego Poniatowskiego, dotychczasowego komendatoryjnego opata czerwińskiego⁵⁶. Ową prekonizację uzyskał 12 VII 1773 jako tytulariusz Agia⁵⁷, wszakże sakrę biskupią otrzymał już jako pasterz Kościoła płockiego, gdyż zaledwie 9/10 VIII tr. zmagający się od dłuższego czasu z chorobą Hieronim Antoni Szeptycki zmarł⁵⁸. O kon-

⁵⁵ „Kurier Polski” R. 1739 nr CXLV, s. [2]. Także: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 148, k. 145r–v. Nie jest nam dostępna księga czynności pontyfikalnych W. H. Sierakowskiego, przed rokiem 1939 znajdująca się w zbiorach Biblioteki Baworowskich we Lwowie, w której być może widnieje wpis na temat sakry H. A. Szeptyckiego (zob.: J. Ataman, W. H. Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej, Warszawa 1936, s. XIII).

⁵⁶ Zob.: M. M. Grzybowski, Kościelna działalność..., s. 29–30. Nadto: A. J. Papierowski, J. Stefański, Płocczanie..., s. 484.

⁵⁷ Zob. akta procesu informacyjnego: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 164, k. 271r–288v. Nota bene właśnie biskup H. A. Szeptycki udzielił niegdyś święceń kapłańskich M. J. Poniatowskiemu, który to fakt miał miejsce 31 V 1760 w kościele pw. Krzyża Św. w Warszawie (tamże, k. 286v).

⁵⁸ Zob. m. in.: ADPł, sygn. ACapPloc 22: [Acta capituli Plocensis 1767-1774], k. 182r–v; „Wiadomości Warszawskie” R. 1773 nr 64 (z 11 VIII 1773) – Supplement, s. [3]; nr 66 (z 18 VIII 1773) – Supplement, s. [4]; Rozporządzenia y pisma pasterskie za rządów J. O. Xięcia Jmci Michała Jerzego Poniatowskiego, biskupa płockiego, etc. etc., do dycezyi płockiej wydane [...], t. 1, War-

sekrecji M. J. Poniatowskiego pisaliśmy nieco obszerniej przy innej okazji⁵⁹, stąd tu ograniczymy się jedynie do zrekapitulowania zawartych tamże ustaleń. Otóż pełni kapłaństwa nowy biskup Płocka dostąpił w niedzielę 3 X 1773 w murach warszawskiej kolegiaty św. Jana Chrzciciela przez posługę ówczesnego nuncjusza apostolskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów Giuseppe Garampiego, arcybiskupa tytularnego beryteńskiego (Berytus). W charakterze współkonsekratorów wystąpili u boku tegoż ordynariusze: chełmski Antoni Onufry Okęcki i łucki Feliks Paweł Turski, który nota bene w przyszłości objąć miał po bracie królewskim rządy w diecezji krakowskiej⁶⁰. Tak się bowiem złożyło, iż od roku 1775 urząd pasterski w Kościele płockim M. J. Poniatowski łączył z funkcją koadiutora przy biskupie Krakowa Kajetanie Ignacym Sołtyku. Kiedy ów zmarł 30 VII 1788, brat monarchy był już wówczas metropolitą gnieźnieńskim i prymasem Królestwa Polskiego oraz Wielkiego Księstwa Litewskiego, podejmowane wszakże przez dwór królewski starania o pozostawienie nadal w jego ręku także steru biskupstwa krakowskiego (rządził nim jako administrator apostolski), zakończyły się niepowodzeniem.

Zasygnalizowane powyżej fakty nie należą już wszakże do dziejów XVIII-wiecznej diecezji płockiej, z którą Michał Jerzy Poniatowski rozstał się w roku 1785, przechodząc wówczas – jak wspomniano – na stolicę prymasowską w Gnieźnie (stosowną prowizję papieską uzyskał 14 II tr.). Należy niemniej odnotować w tym miejscu, że w ciągu swych dwunastoletnich rządów w Płocku młodszy brat króla Stanisława Augusta, w którego otoczeniu często przebywał (przede wszystkim w Warszawie), miał do pomocy kilku innych biskupów, wyřeczających go w posługach pontyfikalnych. Przybywając w r. 1773 do Płocka zastał na miejscowej sufraganii wcześniej tu zaprezentowanego Kazimierza Rokitnickiego, ty-

szawa 1775, s. 2 (tamże, na s. 1-7, znajduje się *Obwieszczenie całej diecezji płockiej o objęciu rządów tegoż biskupstwa* z daty: Warszawa, 2 IX 1773); K. R. Prokop, Wypisy źródłowe do biografii..., cz. 1, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 82 (2004), s. 217 (nr 38).

⁵⁹ K. R. Prokop, Sakry metropolitów gnieźnieńskich w XVIII i XIX stuleciu (1681/1688-1915), „Studia Gnesnensia” 18 (2004), s. 101-102.

⁶⁰ ADPł, sygn. AEp 69 (129): Acta postcurialia Celsissimi, Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini, Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Poniatowski, episcopi Plo-censis, ducis Pultoviensis, abbatis commendatarii Cervenensis, [...] ab anno 1773 in an-num 1774, s. 37-39; ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 6, k. 202r – 209v; tamże, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 185, k. 406v, 408v, „Wiadomości Warszawskie” R. 1773 nr 80 (z 6 X 1773), s. [3]. Także: J. Korytkowski, Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821 czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z biskupstwem poznańskim, t. 5, Poznań 1892, s. 156; HC, t. 6, s. 342; Z. Zielińska, Poniatowski Michał Jerzy herbu Ciołek (1736 (1794), biskup płocki, potem prymas Polski, [w:] PSB, t. 27, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 456; B. S. Kumor, Dzieje diecezji krakowskiego do roku 1795, t. 1, Kraków 1998, s. 542; K. R. Prokop, Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu, Kraków 2000, s. 267; K. Śmigiel, Słownik biograficzny arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski, Poznań 2002, s. 273. Odnosnie do osoby głównego konsekratora, arcybiskupa G. Garampiego (późniejszego kardynała), zob. ostatnio: D. Vanyssacker, Cardinal Giuseppe Garampi (1725-1792) – an Enlightened Ultramontane, Bruzelles/Brussel–Rome 1995.

tulariusza Alalia, który powierzone mu obowiązki sprawował aż do śmierci u progu roku 1779. Stała obecność w diecezji tylko jednego biskupa pomocniczego okazała się wówczas już niewystarczająca, stąd M. J. Poniatowski wyjednał w roku 1778 u Stolicy Apostolskiej zgodę na utworzenie drugiej sufraganii – z ośrodkiem w Pułtusku⁶¹. Pierwszym sufraganiem pułtuskim został też 43-letni Antoni Narzymski, dotychczasowy komendatoryjny opat sulejowski i infulat łaski, prekonizowany 20 VII tr. przez papieża Piusa VI tytulariuszem Euroea⁶². Sakra tego duchownego odbyła się w niedzielę 27 IX 1778 w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie, a dopełnił jej sam ordynariusz płocki wespół ze swym koadiutorem Krzysztofem Hilarym Szembekiem, tytulariuszem Uranopolis (będzie o nim mowa dalej) oraz koadiutorem chełmskim Janem Alojzym Aleksandrowiczem, tytulariuszem Dardanus⁶³. Sufraganiem pułtuskim A. Narzymski był do śmierci w roku 1799, a zatem do końca interesującego nas tu okresu, po czym 30 VIII 1800 ówczesny ordynariusz *loci* desygnował na tą sufraganię kanonika Marcina Szweykowskiego, ale ów zmarł w roku następnym, nie doczekawszy biskupiej infuly, co stało się udziałem również kolejnego nominata na urząd sufragana w Pułtusku, scholastyka i oficjała płockiego Macieja Rokitnickiego, desygnowanego 11 II 1802 i zmarłego (20 IX 1803) bez papieskiego zatwierdzenia⁶⁴. Dopiero mianowany 21 VIII 1804 (jako zatem już trzeci z kolei) Antoni Luboradzki uzyskał prekonizację i został konsekrowany 25 V 1805 na biskupa (o jego sakrze była mowa w artykule zamieszczonym w poprzednim tomie „Studiów Płockich”)⁶⁵.

Kiedy 17 I 1779 zmarł biskup Kazimierz Rokitnicki, już w trzy dni później, 20 I tr., przebywający w Warszawie Michał Jerzy Poniatowski udzielił nominacji na płocką sufraganię kanonikowi Michałowi Żórawskiemu (Żórowskiemu, Żurowskiemu), który też począwszy od 5 II tr. występuje w aktach kapituły katedralnej jako *nominatus suffraganeus Plocensis*⁶⁶. Na sesji w dniu 16 IV 1779 kano-

⁶¹ Dokumenty związane z fundacją tejże sufraganii zob. w: ADPł, sygn. ACapPloc 23, s. 372-374 (20 VI/26 VI 1778). Por. nadto: M. M. Grzybowski, Administracja diecezjalna..., s. 130-131.

⁶² Akta procesu informacyjnego w: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 175, k. 271r-286v. Zob. także: J. Korytkowski, Prałaci..., t. 3, Gniezno 1883, s. 90-92; T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 66 (nr 1); M. M. Grzybowski, Administracja diecezjalna..., s. 131 przyp. 112; tenże, Działalność kościelna..., s. 61-62 (zwl. przyp. 112).

⁶³ ADPł, sygn. AEp 73 (104): Acta postcurialia Celsissimi, Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini, Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Poniatowski, episcopi Plocensis, ducis Pultoviensis, episcopi coadiutoris Cracoviensis, ducis Severiae, abbatis commendatarii Cervenensis, decani Varsaviensis, ordinum Aquilae Albae et Sancti Stanislai equitis, ex annis 1778vo, 1779no et 1780mo, s. 94-96; „Gazeta Warszawska” R. 1778 nr 78 (z 30 IX 1778), s. [1]-[2]. Nadto: J. Korytkowski, Prałaci..., t. 3, s. 91; M. M. Grzybowski, Administracja diecezjalna..., s. 131 przyp. 112.

⁶⁴ A. J. Nowowiejski, Płock..., s. 82; T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 66.

⁶⁵ K. R. Prokop, Konsekracje i sukcesja apostolska ordynariuszy oraz sufraganów płockich..., s. 198. W tym miejscu można nadto dodać, że supresji sufraganii pułtuskiej dokonał w roku 1819 arcybiskup metropolita warszawski Franciszek Malczewski, jako delegat apostolski (W. H. Gawarecki, Wiadomość historyczna miasta Pułtuska, Warszawa 1826, s. 41 przyp. 73).

⁶⁶ ADPł, sygn. AEp 73 (104), s. 149; tamże, sygn. ACapPloc 23, s. 359-360 (5 II 1779), 360

nicy płoccy wyrazili zgodę na użyczenie M. Żórawskiemu ze skarbcza katedralnego potrzebnych mu w związku z nową funkcją pontyfikaliów i szat liturgicznych⁶⁷, zaś w trzy miesiące później, 12 VII tr., miało miejsce prekonizowanie przez papieża Piusa VI desygnowanego na sufraganię kanonika biskupem tytularnym Thespieae⁶⁸. Po nadejściu z Rzymu stosownych bull, M. Żórawski mógł zatem przyjąć święcenia biskupie, przy czym dokładna data owego faktu nie jest nam znana. Jesteśmy wszakże władni wskazać na przedział czasu, w którym akt konsekracji tytulariusza Thespieae miał miejsce. Jeszcze mianowicie w dniu 30 VII 1779 widzimy go jako uczestnika sesji kapitulnej w Płocku, przy której to okazji po raz ostatni jest wymieniony jako nominat, po czym w odniesieniu do sierpnia i samego początku września tr. stwierdzamy jego nieobecność na kolejnych zgromadzeniach kolegium kanoników płockich⁶⁹. Na powrót pojawia się on dopiero na sesji generalnej *pro festo Nativitatis Beatissimae Virginis Mariae* i wówczas też po raz pierwszy określony został w aktach kapitulnych mianem *suffraganeus Plocensis*, a nie – jak poprzednio – *nominatus*⁷⁰. Na tej podstawie wnioskujemy, iż sakra M. Żórawskiego odbyła się przed 8 IX 1779 (a ściślej pomiędzy 30 VII i 8 IX tr.), z czym koresponduje również fakt, że w uroczystość św. Michała Archanioła, 29 IX tr., celebrował on już pontyfikalnie w katedrze płockiej⁷¹. Wreszcie też z daty: Warszawa, 18 IX 1779, pochodzi dokument ordynariusza Michała Jerzego Poniatowskiego, zawierający stosowne upoważnienie dla nowego sufragana płockiego do sprawowania czynności pontyfikalnych w tejże diecezji⁷². Jako że w księdze „episkopaliów” (*acta postcurialia*) ówczesnego pasterza biskupstwa brak wpisu odnoszącego się do sakry M. Żórawskiego, a jedynie widnieje tam wyżej wspomniany przywilej z 18 IX tr., zasadny wydaje się domysł, iż to nie M. J. Poniatowski był konsekratorem tytulariusza Thespieae. Nie dysponując aktualnie jakimikolwiek innymi świadectwami w owej materii, nie będziemy formułować tutaj dalej idących domysłów w kwestii, przez czyją posługę M. Żórawski dostąpił pełni kapłaństwa (i ta sakra miała miejsce najprawdopodobniej poza stolicą diecezji). Warto wszakże zwrócić uwagę w omawianym kontekście na okoliczność, że do grona płockiej kapituły katedralnej należało ówczesnie także trzech innych

(12 i 15 II 1779), 367 (16 IV 1779), 370 i 378–379 (kapituła generalna w maju 1779 r.) oraz nn. Także: „Gazeta Warszawska” R. 1779 nr 7 (z 23 I 1779) – Supplement, s. [1]. Zob. ponadto: M. M. Grzybowski, *Administracja diecezjalna...*, s. 130 (tamże zwł. przyp. 108).

⁶⁷ ADPł, sygn. ACapPloc 23, s. 367 (Illustrissimo et Reverendissimo nominato suffraganeo Plocensi Michaeli Zorawski de consensu capituli conceduntur ad usum pastorale, pacificale, gremiale album tunicella albi et rubri coloris, tum alba pretiosior cum humerali ex aerario capitulari salvo reversali Rev. Vicecustode dando).

⁶⁸ Zob. akta procesu informacyjnego: ASV, Archivio Concistoriale, Procesus Consistoriales, vol. 178, k. 204r–217v.

⁶⁹ ADPł, sygn. ACapPloc 23, s. 419 nn.

⁷⁰ J. w., s. 436.

⁷¹ J. w., s. 443.

⁷² ADPł, sygn. AEp 73 (104), s. 238–239 (Facultas pontificalia exercendi in dioecesi Plocensi Illustrissimo Michaeli Zorawski, episcopo Thespiensi, suffraganeo Plocensi). Zob. także: M. M. Grzybowski, *Kościelna działalność...*, s. 60–61.

członków katolickiego episkopatu Rzeczypospolitej Obojga Narodów z tamtego okresu. Mianowicie dziekanem rzeczzonego kolegium był pasterz na wpoły tytularnej diecezji inflanckiej (wendeńskiej) Antoni Maciej Sierakowski, często zresztą przebywający w Warszawie (zmarł zaś – w r. 1781 – w Mojkowicach koło Płocka, będąc w tamtym momencie także oficjałem płockim), z kolei kustoszem był sufragan włocławski Jan Dembowski (rodzony brat Antoniego Sebastiana Dembowskiego), zaś jednym z kanoników – sufragan pomorski (także z diecezji włocławskiej) Maciej Grzegorz Garnysz⁷³. Spośród nich na sesjach kapitulnych w Płocku stosunkowo często bywał jedynie J. Dembowski, natomiast dwaj pozostali pojawiali się tu rzadko. Nie zmienia to wszakże faktu, że z Kościołem płockim, a zwłaszcza z miejscową kapitułą katedralną, łączyły ich bliskie więzy i w gronie tych trzech hierarchów można by poszukiwać konsekratora czy zwłaszcza współkonsekratorów M. Żórawskiego (spośród nich głównym szafarzem najprędzej mógł być A. M. Sierakowski, sam konsekrowany zaledwie 2 II 1779 przez nuncjusza apostolskiego Giovanniego Andreę Archettiego). Bardziej jednak uprawniony wydaje się domysł, iż święceń biskupich tytulariuszowi Thespiea udzielić mógł Krzysztof Hilary Szembek, koadiutor M. J. Poniatowskiego.

Posługa biskupia Michała Żórawskiego w diecezji płockiej trwała bardzo krótko, już bowiem 5 I 1782 nastąpił jego zgon⁷⁴. W pięć dni później, 10 I tr., ordynariusz Michał Jerzy Poniatowski udzielił nominacji na wakującą sufraganię płocką kantorowi kapituły katedralnej Wojciechowi Józefowi Gadomskiemu⁷⁵. Również w przypadku tego duchownego nie są nam aktualnie dostępne precyzyjne dane na temat jego sakry, stąd ponownie zmuszeni jesteśmy przeprowadzić analizę danych pośrednich, które pozwolą na poczynienie pewnych konstatacji w interesującej nas kwestii. Od momentu wspomnianej wyżej nominacji do udzielenia W. J. Gadomskiemu prowizji przez papieża Piusa VI upłynęło ponad osiem miesięcy, w którym to czasie duchowny ten wzmiankowany jest w aktach kapitulnych już jako *nominatus suffraganeus Plocensis*⁷⁶. Ostatecznie prekonizowany 23 IX 1782 tytulariuszem Benda⁷⁷, po otrzymaniu z Rzymu stosownych dokumentów papie-

⁷³ Nie od rzeczy będzie w tym kontekście nadmienić, że Michał Żórawski posiadał probostwo w Kowalu w diecezji włocławskiej, które zachował również po nominacji na sufraganię płocką (M. M. Grzybowski, Administracja diecezjalna..., s. 130).

⁷⁴ ADPł, sygn. ACapPloc 23, s. 627; tamże, sygn. ACapPloc 24: Acta Reverendissimi Capituli Cathedralis Plocensis ab anno Domini 1782 [...] ad annum 1787 [3 V 1782–27 IV 1787], s. 5; „Gazeta Warszawska” R. 1782 nr 4 (z 12 I 1782), s. [1]. Także: A. J. Nowowiejski, Płock..., s. 80 (nr 21); Z. Szostkiewicz, Katalog biskupów..., s. 597; HC, t. 6, s. 403; T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 64 (nr 23); M. M. Grzybowski, Administracja diecezjalna..., s. 130; tenże, Działalność kościelna..., s. 60–61 (tamże zwł. przyp. 107); P. Nitecki, Biskupi Kościoła..., kol. 522; A. J. Papierowski, J. Stefański, Płocczanie..., s. 684. Wydaje się, że poprzedzająca śmierć M. Żórawskiego choroba nie trwała długo, jeszcze bowiem w dniu 28 XII 1781 widzimy go uczestniczącego (po raz właśnie ostatni) w sesji kapitulnej (ADPł, sygn. ACapPloc 23, s. 626).

⁷⁵ ADPł, sygn. AEp 74 (132): Protocollum actorum postcurialium [1781–1782], s. 266–267. Zob. nadto: M. M. Grzybowski, Administracja diecezjalna..., s. 121 przyp. 53.

⁷⁶ M. in.: ADPł, sygn. ACapPloc 24, s. 1–99 (okres od maja do września 1782 r.).

⁷⁷ Zob. akta procesu informacyjnego: ASV, Archivio Consistoriale, Processus Consistoriales, vol. 182, k. 56r–69v.

skich dotychczasowy kantor płocki mógł przyjąć sakrę. Także na jej tematach próżno szukać wzmianki w „episkopaliach” M. J. Poniatowskiego, prawdopodobnie więc i temu sufraganowi nie on udzielił święceń biskupich. W tym czasie z grona miejscowej kapituły ubył już wprawdzie biskup Antoni Maciej Sierakowski, który zmarł w roku poprzednim, gdy z kolei Maciej Grzegorz Garnysz awansował na rezydencjalne biskupstwo chełmskie (1781), nadal natomiast blisko związany z Płockiem pozostawał sufragan wrocławski Jan Dembowski, na miejscu był też sufragan pułtuski Antoni Narzymski. Jeśli grono to uzupełnić osobą koadiutora płockiego Krzysztofa Hilarego Szembeka, otrzymujemy trójkę potrzebnych dla dopełnienia aktu święceń biskupich członków episkopatu, przy czym głównego konsekratora upatrywać można najprędzej w K. H. Szembeku, który wszak zastępował poniekąd osobę ordynariusza. Na ten moment jest to wszakże li tylko domysł, który wymaga zweryfikowania i potwierdzenia lub też odrzucenia – o ile tylko pozwolą na to zachowane świadectwa źródłowe. Co się natomiast tyczy daty oraz miejsca, również w tym przypadku mamy prawo przypuszczać, że owa sakra nie odbyła się w Płocku. Obecny na kolejnych sesjach kapitulnych 4, 18, 25 i 31 X 1782 (nie było go natomiast 27 IX oraz 11 X tr.) i wciąż tytułowany tylko nominatem⁷⁸, przez niemal cały listopad tr. Wojciech Józef Gadomski był z kolei nieobecny na zgromadzeniach kolegium kanonicznego, w którym piastował godność kantora (sesje 8, 15 i 22 XI)⁷⁹. Ponownie pojawia się on w Płocku na sesji kapitulnej 28 XI 1782 i wówczas też po raz pierwszy tytułowany jest w aktach sufraganiem (*suffraganeus Plocensis*), nie zaś nominatem sufraganiem⁸⁰. Z kolei w dniu 18 XI 1782 przebywający w Warszawie ordynariusz M. J. Poniatowski udzielił nowemu sufraganowi uprawnień do sprawowania czynności pontyfikalnych w diecezji płockiej⁸¹, tymczasem powszechnie przyjęte było, że dokument zawierający tego rodzaju *facultates* wystawiano dopiero po otrzymaniu przez nominata święceń biskupich, najwcześniej zaś w dniu sakry. Pozwala to uznać, iż wyżej wspomniana data stanowi w owym przypadku *terminus ad quem*, czyli że święcenia biskupie W. J. Gadomskiego odbyły się (poza stolicą diecezji)⁸² pomiędzy 31 X a 18 XI 1782, zapewne bliżej daty końcowej (ponieważ 18 XI tr. wypadł w poniedziałek, być może więc nawet w niedzielę 17 XI).

Biskup Wojciech Józef Gadomski był trzecim i zarazem ostatnim sufraganem ustanowionym do posługi w diecezji płockiej w okresie rządów pasterskich w niej królewskiego brata. Kiedy z początkiem roku 1785 Michał Jerzy Poniatowski ob-

⁷⁸ ADPł, sygn. ACapPloc 24, s. 88–90.

⁷⁹ J. w., s. 91–93.

⁸⁰ J. w., s. 95.

⁸¹ ADPł, sygn. AEp 74 (132), s. 491–492. Z kolei M. M. Grzybowski, Kościelna działalność..., s. 61, podaje w tym kontekście datę 23 IX 1782, którą wszakże skorygował w liście do autora z 21 VI 2006.

⁸² Jedna z relacji prasowych w „Gazecie Warszawskiej” poświadcza, że biskup koadiutor K. H. Szembek był obecny 6 XI 1782 w Warszawie, kiedy to celebrował nabożeństwo w misjonarskim kościele pw. Krzyża Św. przy Krakowskim Przedmieściu („Gazeta Warszawska” R. 1782 nr 90 (z 9 XI 1782), s. [1]). Może w następnych dniach tam właśnie udzielił sakry W. J. Gadomskiemu.

jął stolicę prymasowską w Gnieźnie, nowym ordynariuszem w Płocku został Krzysztof Hilary Szembek, dotychczasowy koadiutor z prawem następstwa. Na swego koadiutora poprzedni rządca Kościoła płockiego przybrał go jeszcze 7 III 1775 (konsensus ze strony monarchy nastąpił 9 III tr.), co pozostawało w ścisłym związku z faktem, iż sam uzyskał koadiutorię z kolei przy ordynariuszu krakowskim, na której potwierdzony został przez Stolicę Apostolską 3 IV 1775, podczas gdy stosowne zatwierdzenie dla K. H. Szembeka nosi datę 29 V tr. (obie te decyzje podjął nowo obrany papież Pius VI)⁸³. Ówże przedstawiciel rodu Szembeków, którego ojciec był bratem stryjecznym Józefa Eustachego Szembeka, pasterza diecezji płockiej z lat 1753-1758, w gronie episkopatu znalazł się jeszcze w roku 1767. Przybrany pierwotnie na koadiutora przez ordynariusza chełmińskiego Antoniego Ignacego Bajera, tytulariuszem Uranopolis (Verinopolis), która to stolica *nota bene* przypadła mu po Ignacym Krasickim, prekonizowany został 1 VI 1767 przez papieża Klemensa XIII. Konsekracja Krzysztofa Hilarego Szembeka odbyła się we wtorek 29 IX tr. (jako w uroczystość św. Michała Archanioła) w miejscu cokolwiek osobliwym, bowiem w położonej niedaleko Warszawy wsi Kobyłka, w tamtejszym kościele pw. Przenajświętszej Trójcy. Była to świątynia parafialna, wzniesiona w latach 1740-1745 z fundacji dobrze nam znanego biskupa Marcina Załuskiego (młodszeo), sufragan płockiego, który też powierzył ją w r. 1755 jezuitom. Od tego momentu istniała w Kobyłce stacja misyjna tegoż zakonu, należąca do warszawskiego kolegium Towarzystwa Jezusowego, zaś jej superiorem w latach 1765-1768 był sam M. Załuski (już po ustąpieniu z sufraganii i ponownym wstąpieniu do jezuitów)⁸⁴. Nie on jednak udzielił tamże sakry K. H. Szembekowi (trudno zresztą było go o to prosić, skoro zrezygnował w ogóle z godności biskupiej), a nawet nie wiadomo, czy w ogóle uczestniczył w owym podniosłym akcie. Obowiązkw głównego konsekratora podjął się w tym przypadku brat Marcina Załuskiego, biskup kijowski Józef Andrzej Załuski, natomiast w charakterze współkonsekratorów wystąpili: ordynariusz chełmiński Andrzej Ignacy Bajer, którego przyjmujący święcenia biskup miał być odtąd najbliższym współpracownikiem, oraz były pasterz diecezji smoleńskiej Jerzy Mikołaj Hylzen⁸⁵.

⁸³ Zob.: M. M. Grzybowski, *Administracja diecezjalna...*, s. 128-129.

⁸⁴ O dziejach, jak i o architekturze kobyłeckiej świątyni, uchodzącej po dziś dzień za wysokiej klasy zabytek, zob. m. in.: [J. Bartoszewicz], *Kobyłka*, s. 19-22; *Encyklopedia powszechna* [Orgelbranda], t. 14, Warszawa 1863, s. 952-953 (F. M. Sobieszcański); M Weiss, *Kościół parafialny Świętej Trójcy w Kobyłce...*, passim; *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, pod red. H. E. Wyczawskiego, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 140 (H. E. Wyczawski); K. Guttmejer, *Kobyłka. Perła baroku na Mazowszu, Kobyłka 1998*, passim (zwl. s. 11-13); *Encyklopedia wiedzy o jezuitach...*, s. 288.

⁸⁵ *Archiwum Diecezjalne w Pelplinie*, sygn. A 13: [Acta capituli Culmensis 1760-1772], k. 95v; „*Wiadomości Warszawskie*” R. 1767 nr 79 (z 3 X 1767), s. [1]. Także: J. Bartoszewicz, Krzysztof Hilary Szembek, biskup płocki (1784-1797). Szkic biograficzny, „*Pamiętnik Religijno-Moralny*” 19 (1850), s. 144; tenże, *Znakomici mężowie polscy w XVIII wieku. Wizerunki historyczne osób [...]*, t. 3, Sankt Petersburg 1856, s. 136-137; W. Krzyżanowski, *Katedra płocka...*, s. 164; J. Korytkowski, *Prałaci...*, t. 4, s. 64; M. M. Grzybowski, *Administracja diecezjalna...*, s. 128-129 (zwl. przyp. 102); tenże, *Biskupi Szembekowie...*, s. 314.

Kiedy w następstwie I rozbioru Rzeczypospolitej Obojga Narodów stolica biskupia w Chełmży znalazła się w granicach monarchii pruskiej, K. H. Szembek zrezygnował z koadiutorii przy tamtejszym ordynariuszu. Od lat związany z płockim środowiskiem kościelnym, gdzie w miejscowej kapitule katedralnej posiadał prałaturę prepozyta, w roku 1775 – jak już była o tym mowa – został koadiutorem *cum iure successionis* z kolei przy tutejszym ordynariuszu, biskupie Michale Jerzym Poniatowskim, który też złożył w jego ręce znaczną część odpowiedzialności za los diecezji, samemu będąc zaabsorbowany w większej mierze sprawami bardziej wszak eksponowanego biskupstwa krakowskiego i przede wszystkim dworu królewskiego. Dla tej to racji prawdopodobnie właśnie Krzysztofowi Hilaremu Szembekowi przypadło konsekrować sufraganów Żórawskiego i Gadamskiego, wespół z którymi zastępował nieobecnego zazwyczaj w Płocku ordynariusza w czynnościach biskupich. Skądinąd zresztą M. J. Poniatowski w ciągu swych bez mała dwunastoletnich rządów pasterskich w Kościele płockim udzielił prawa wypełniania posług pontyfikalnych w granicach powierzonej mu diecezji także kilku innym biskupom, wśród których byli: Jan Dembowski (15 XI 1773\ 24 IV 1782), Cyprian Kazimierz Wolicki (13 III 1774), Franciszek Kandyd Ossoliński (30 V 1775), Fabian Franciszek Płaskowski (10 II 1776), Adam Naruszewicz (10 IV 1776), Maciej Grzegorz Garnysz (16 IV 1776/24 VIII 1782), Andrzej Ignacy Bajer (13 IV 1780) i Franciszek Remigiusz Zambrzycki (5 VII 1782), podobnie jak zezwolenie na używanie pontyfikałów oraz sprawowanie niektórych posług, z tym związanych, otrzymali też z jego strony opaci benedyktynów z Płocka (Hieronim Kosmowski i Waław Kulpiński) oraz kanoników regularnych św. Augustyna z Czerwińska (Jan Ździarski i Józef Sosnkowski)⁸⁶. Tego rodzaju „hojność” w rozdawaniu upoważnień do spełniania funkcji pontyfikalnych w poszczególnych diecezjach ówczesnej Rzeczypospolitej, w większości wszak bardzo rozległych, nie była w żadnym wypadku czymś wyjątkowym w tamtym czasie. Sam Michał Jerzy Poniatowski, po przeniesieniu na stolicę prymasowską, a więc jako arcybiskup metropolita gnieźnieński, uprawnień takowych udzielił m.in. biskupom i opatom: Kasprowi Szajowskiemu (9 IV 1785), Emilianowi Kosińskiemu (8 IX 1785), Józefowi Korytowskiemu (14 IX 1785), Ignacemu Kozierowskiemu (24 XI 1785), Janowi Dembowskiemu (15 IV 1786), Benedyktowi Lubstowskiemu (28 VII 1786), Kasprowi Kazimierzowi Cieciszowskiemu (12 VIII 1786), Antoniemu Narzymowskiemu (31 VIII 1786), Benedyktowi Niegolewskiemu (5 IX 1786/ 19 V 1790), Józefowi Sosnkowskiemu (5 IX 1786), Waławowi Kulpińskiemu

⁸⁶ M. M. Grzybowski, *Administracja diecezjalna...*, s. 131–132; tenże, *Kościelna działalność...*, s. 62–63. Zob. nadto: Biblioteka Klasztoru Salezjanów w Czerwińsku, rkp b. sygn. [= Biblioteka Narodowa w Warszawie, mf 17299]: *Acta capituli Cervenensis Canoniorum Regularium Lateranensium sub auspiciis Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Josephi Godziemba Sosnkowski, Divina vocatione canonice Cervenensis perpetui claustralis abbat, canonici cathedralis Plocensis, praepositi Błoniensis, anno Domini MDCCLXXXVI, k. 4v* (Facultas exercendi pontificalia intra totam diaecesim Plocensem et ad nonnulla alia Illustrissimo et Reverendissimo Josepho Sosnkowski, abbati claustrali Cervenensi, data).

(17 XI 1786), Michałowi Kosmowskiemu (14 XII 1786/16 XI 1791), Józefowi Raczyńskiemu (19 XII 1786), Melchiorowi Janowi Kochnowskiemu (24 VIII 1787), Eustachemu Sucheckiemu (20 II 1788), Stefanowi Giedroyciowi (23 IV 1788), Antoninowi Andrzejowi Malinowskiemu (30 IV 1788/7 V 1790), Feliksowi Pawłowi Turskiemu (30 V 1788/14 XI 1791), Wojciechowi Radoszewskiemu (3 IX 1788) czy Antoniemu Raczyńskiemu (9 IV 1792)⁸⁷. W gronie tym znaleźli się zatem również biskupi i opaci z diecezji płockiej.

Na czas dwunastoletniego zasiadania Krzysztofa Hilarego Szembeka na stolicy biskupiej w Płocku przypada ustanowienie tylko dwóch nowych członków episkopatu do posługi w tym Kościele partykularnym: sufragana i kolejnego koadiutora. Mianowicie po śmierci Wojciecha Józefa Gadomskiego, która nastąpiła 23 VI 1791 w Płocku⁸⁸, nominację na wakującą w skutek powyższego miejscową sufraganię otrzymał ówczesny archidiacon dobrzyński Michał Maurycy Mdzewski (przy okazji sesji generalnej kapituły we wrześniu 1782 r. do metryki kapitulnej nie omieszkało wpisać informacji o uzyskaniu przezeń 8 III 1781 w Akademii Wileńskiej dyplomu doktora teologii)⁸⁹. Prekonizację, jako tytulariusz Dercus, uzyskał on 19 XII 1791⁹⁰, tym niemniej w aktach kapituły katedralnej aż po sam początek roku 1792 wymieniany jest jedynie z godnością archidiacona dobrzyńskiego, nie będąc wcale tytułowany sufraganem–nominatem. Po raz ostatni wyłącznie jako *archidiaconus Dobrzinensis* M. M. Mdzewski wyliczony został w gronie uczestników sesji kapitulnej w dniu 13 I 1792⁹¹, na następnej sesji,

⁸⁷ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, sygn. ACons D 1: Acta post-curialia Celsissimi, Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Poniatowski, archiepiscopi Gnesnensis [...], ex annis 1785 et 1786, s. 119–121, 343–344, 370, 382–383, 494–495, 543, 559, 573–575, 599, 618–619, 622; tamże, sygn. ACons D 2: Acta post-curialia Celsissimi, Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Poniatowski, archiepiscopi Gnesnensis [...], ex annis 1787 et 1788, s. 163–164, 327–328, 405–406, 417, 461–462, 541; tamże, sygn. ACons D 3: Acta post-curialia Celsissimi, Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Poniatowski, archiepiscopi Gnesnensis [...], ex annis 1789 et 1790, s. 269–271, 378–379, 381–382; tamże, sygn. ACons D 4: Acta post-curialia Celsissimi, Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Poniatowski, archiepiscopi Gnesnensis [...], ex annis 1791 et 1792, s. 212–215, 352–353.

⁸⁸ ADPł, sygn. ACapPloc 25: [Acta capituli cathedralis Plocensis 1787–1796], s. 619 (Obitus Illustrissimi Gadomski); „Gazeta Warszawska” R. 1791 nr 52 (z 29 VI 1791) – Dodatek, b. p. Także: A. J. Nowowiejski, Płock..., s. 80–81 (nr 22); Z. Szostkiewicz, Katalog biskupów..., s. 449; HC, t. 6, s. 120; T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 64 (nr 24); M. M. Grzybowski, Administracja diecezjalna..., s. 121 przyp. 53; tenże, Kościelna działalność..., s. 61; P. Nitecki, Biskupi Kościoła..., kol. 107; A. J. Papierowski, J. Stefański, Płoczzanie..., s. 163.

⁸⁹ ADPł, sygn. ACapPloc 24, s. 79–80.

⁹⁰ Zob.: A. J. Nowowiejski, Płock..., s. 81 (nr 23); Z. Szostkiewicz, Katalog biskupów..., s. 513; HC, t. 6, s. 193; T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 64 (nr 25); M. M. Grzybowski, Kościelna działalność..., s. 49; P. Nitecki, Biskupi Kościoła..., kol. 288; A. J. Papierowski, J. Stefański, Płoczzanie..., s. 394.

⁹¹ ADPł, ACapPloc 25, s. 690.

tj. 20 I tr., był nieobecny⁹², po czym na powrót pojawia się 27 I tr. i wówczas też po raz pierwszy występuje w metryce kapitulnej już jako *suffraganeus Plocensis*, z którym to tytułem wzmiankowany jest odtąd także na kolejnych zgromadzeniach kolegium kanonicznego⁹³. Na tej podstawie wnioskujemy, iż sakra tytulariusza Dercus odbyła się pomiędzy 13 a 27 I 1792, zapewne nie w Płocku (być może więc w Pułtusk), przy czym najbardziej prawdopodobne wydaje się, że dopełnił jej ordynariusz *loci*, czyli Krzysztof Hilary Szembek, jakkolwiek brak nam na to źródłowego poświadczenia⁹⁴.

Ostatni biskup, o którego konsekracji zamierzamy pisać w obecnym artykule, to Onufry Kajetan Szembek, który w gronie episkopatu znalazł się już po ostatecznym upadku Rzeczypospolitej Obojga Narodów, wszakże jeszcze przed końcem XVIII stulecia. Również na temat jego sakry próżno szukać informacji w istniejącej literaturze przedmiotu, z drugiej zaś strony jak dotychczas nie udało się natrafić na źródło, które by zawierało precyzyjne dane odnośnie do interesującej nas tu kwestii. Podobnie jednak, jak w innych omówionych tu przypadkach, i w tym władni jesteśmy wskazać na pewne fakty, dzięki którym nie będziemy skazani w owej materii wyłącznie na domysły. Przybrany na koadiutora *cum iure successionis* przez Krzysztofa Hilarego Szembeka jeszcze na kilka lat przed upadkiem Rzeczypospolitej Obojga Narodów (jego pierwszy proces informacyjny odbył się w roku 1793, rozpoczęty w nuncjaturze warszawskiej 22 IV tr.)⁹⁵, prekonizację papieską – jako tytulariusz Ptolemais – Onufry Kajetan Szembek, dotychczasowy dziekan płockiej kapituły katedralnej i archidiacon warszawski, uzyskał dopiero 27 VI 1796⁹⁶. Ze względu na sytuację polityczną na ogarniętym działaniu-

⁹² J. w., s. 692.

⁹³ J. w., s. 695 nn.

⁹⁴ Na marginesie można w tym miejscu wspomnieć, iż właśnie w kolegiacie w Pułtusk tenże ordynariusz płocki, przy udziale biskupów Jana Dembowskiego, Wojciecha Józefa Gadowskiego i Jana Kantego Lenczewskiego, konsekrował 16 VII 1786 sufragana krakowskiego Józefa Olechowskiego, który jako biskupstwo tytularne otrzymał nadaną niegdyś K. H. Szembekowi stolicę Uranopolis (Verinopolis). – AKMK, sygn. LOrd 13: Acta functionum episcopatum Illustriissimi et Reverendissimi Domini Josephi Olechowski, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Uranopolitani, suffraganei et archidiaconi cathedralis Cracoviensis, insignis collegiatae Sandomieriensis custodis, curiae episcopalis auditoris et iudicis generalis, s. 5; „Gazeta Warszawska” R. 1786 nr 59 (z 26 VII 1786), s. [1]–[2]. Także: J. Bartoszewicz, Krzysztof Hilary Szembek..., s. 155; tenże, Znakomicy mężowie..., t. 3, s. 154; M. Pęcowski, Józef Olechowski, archidiacon i sufragan krakowski, 1735-1806 (szkic historyczny), Kraków 1926, s. 132.

⁹⁵ ASV, Archivio Consistoriale, Processus Consistoriales, vol. 196, k. 185r–199v (skąd dowiadujemy się m. in., że święcenia kapłańskie O. K. Szembek otrzymał 25 III 1769 w kościele Krzyża Św. w Warszawie z rąk biskupa inflanckiego Jana Stefana Giedroycia). Zob. nadto: J. Szczepaniak, Katalog alumnów Seminarium Stradomskiego (1732-1800) (Collectanea Historica Bibliotheca, t. 3), Kraków 2003, s. 173; K. R. Prokop, Wypisy źródłowe do biografii..., cz. 2, s. 312-313 (nr 41).

⁹⁶ W tymże roku 1796 przeprowadzony został powtórny proces informacyjny O. K. Szembeka. Rozpoczęty 10 IV tr., odbył się on w Warszawie przed biskupem tytularnym zenopolitańskim Janem Chrzycielem Albertrandim. – ASV, Archivio Consistoriale, Processus Consistoriales, vol. 200, k. 204r–216v.

mi militarnymi Półwyspie Apenińskim, jak i w samym kraju (Płock i niemal całe Mazowsze znalazły się świeżo co pod panowaniem pruskim), nominatowi zapewne długo przyszło oczekiwać na nadejście stosownych dokumentów Stolicy Apostolskiej (obecnie zresztą musiały one odbyć drogę *via* Berlin), bez posiadania których nie mógł przyjąć święceń biskupich.

W poprzednim artykule, dotyczącym sakr XIX- i XX-wiecznych pasterzy Kościoła płockiego, wyraziliśmy przypuszczenie, iż konsekracja Kajetana Onufrego Szembeka mogła odbyć się już na jesieni 1796 r., w Pułtuskach lub w Warszawie⁹⁷. Dalsza kwerenda pozwoliła wszakże ustalić, że jeszcze pod koniec maja 1797 r. O. K. Szembek był nadal tylko nominatem i nie posiadał wciąż święceń biskupich. Mianowicie w aktach płockiej kapituły katedralnej, przy okazji sesji w dniu 26 V tr., w związku z nadejściem adresowanego do kanoników listu właśnie od koadiutora biskupstwa (*Litterae ab Illustrissimo, Reverendissimo Nominato ad Capitulum*), jest on tytułowany biskupem nominatem (*Illustrissimus Reverendissimus Onuphrius Szembek, decanus [Plocensis], episcopus nominatus*)⁹⁸. Przesłanie przez Szembeka listu do gremium kanonicznego, którego był dziekanem, wskazuje, że przebywał on wówczas poza Płockiem. Faktycznie też w dniu 29 V 1797 widzimy go w Warszawie, gdzie *in residentia episcopi Caesaropolitani*, tj. sufragana pomorskiego (w diecezji wrocławskiej) Ludwika Stanisława Górskiego (skądinąd wiemy, iż zamieszkiwał on tamże w kolegium pijarów, którego to zakonu był członkiem), na ręce tegoż właśnie hierarchy złożył wymagane przed przyjęciem sakry wyznanie wiary oraz przysięgę na wierność Stolicy Apostolskiej⁹⁹. Owo wyznanie wiary i przysięgę niejednokrotnie składano bezpośrednio przed samym aktem konsekracji na ręce głównego konsekratora, w takim jednak przypadku w stosownym dokumencie, przesyłanym następnie do Kurii Rzymskiej, widniała formuła, iż rzecz miała miejsce *circa munus* (lub *circa actum*) *consecrationis*. W tym przypadku formuły takowej brak, a przy tym wyraźnie zostało zaznaczone, że O. K. Szembek dopełnił wymaganej przysięgi i złożył wyznanie wiary w rezydencji biskupa L. S. Górskiego, a nie w świątyni, *ante actum consecrationis*. Nie ma zatem podstaw, by właśnie w tytulariuszu cesaropolitańskim upatrywać konsekratora nowego koadiutora płockiego, sam wszakże jego ewentualny udział w święceniach biskupich Szembeka (może w charakterze współkonsekratora) jest jak najbardziej prawdopodobny – zwłaszcza, jeśli odbyły się one właśnie w Warszawie. W mieście tym przebywała zresztą wówczas wystarczająca dla dopełnienia aktu sakry liczba biskupów, obok bowiem rzeczzonego sufragana pomorskiego Ludwika Stanisława Górskiego rezydowali tu także sufragani: żmudzki Antonin Andrzej Malinowski, będący proboszczem parafii Nawiedzenia

⁹⁷ K. R. Prokop, Konsekracje i sukcesja apostolska ordynariuszy oraz sufraganów płockich..., s. 206-207 przyp. 56 (gdzie wskazana podstawa źródłowa). Zob. nadto: W. Krzyżanowski, Katedra płocka..., s. 168 (nr LXXVI); A. J. Nowowiejski, Płock..., s. 72 (nr LXXII); Z. Szostkiewicz, Katalog biskupów..., s. 565; HC, t. 6, s. 342; T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 58 (nr 66); P. Ni-tecki, Biskupi Kościoła..., kol. 431; A. J. Papierowski, J. Stefański, Płocczanie..., s. 581.

⁹⁸ ADPł, sygn. ACapPloc 26: [Acta capituli cathedralis Plocensis 1797-1808], k. 20r.

⁹⁹ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 11, k. 317r-318r (Ptolemaiden[is] 1797).

NMP na Nowym Mieście, i warszawski (wówczas jeszcze w diecezji poznańskiej) Jan Chrzyciel Albertrandi. Okresowo pojawiali się tu także i inni hierarchowie (wśród nich również Krzysztof Hilary Szembek), przy czym pod koniec kwietnia 1797 r. przybył do Warszawy sam metropolita gnieźnieński Ignacy Krasicki. W tych okolicznościach odgadnięcie osoby konsekrataora Onufrego Kajetana Szembeka jest trudne, stąd pozostaje nam jedynie wyrazić nadzieję, że uda się natrafić kiedyś na źródło, które zawiera precyzyjne informacje na ten temat.

W powyższym wywodzie wyznaczony został *terminus a quo* sakry O. K. Szembeka, obecnie więc należy wskazać na *terminus ante quem*. Otóż w oparciu o z kolei akta pułtuskiej kapituły kolegiackiej stwierdzić możemy, iż w dniu 14 VII 1797 przebywał tamże w Pułtuskowi zarówno ordynariusz Krzysztof Hilary Szembek, jak i koadiutor Onufry Kajetan Szembek, używający wówczas już tytułu *coadiutor episcopus Plocensis* (tak samo 4 VIII tr.) – bez wcześniejszego określenia *nominatus*¹⁰⁰. Świecenia biskupie przyjął on zatem pomiędzy 29 V a 14 VII 1797 (być może zaraz 4 VI tr., tj. w niedzielę Zesłania Ducha Świętego), przy czym fakt, iż widzimy go bezpośrednio po tym w diecezji wraz ze swym koadiutorem, biskupem K. H. Szembekiem, czyni jak najbardziej prawdopodobnym domysł, że ten to właśnie hierarcha, zarazem jego krewny, udzielił mu sakry – mimo, iż w niektórych opracowaniach historycznych przeczytać można na temat tego ordynariusza płockiego, jakoby po III rozbiore całkowicie usunął się z Mazowsza i na stałe zamieszkał w Krakowie (gdzie faktycznie zmarł)¹⁰¹. W rzeczywistości dopiero teraz mógł przekazać pełnię troski o biskupstwo koadiutorowi, gdy ten otrzymał wreszcie sakrę, przy czym ów okres „dwuwładzy” w praktyce nie trwał długo, jako że K. H. Szembek zmarł już 5 IX 1797 r.¹⁰² Definitywne przejęcie rządów w Kościele płockim przez dotychczasowego koadiutora nastąpiło 22 IX tr.¹⁰³ (tydzień wcześniej, 15 IX tr., wy-

¹⁰⁰ ADPł, sygn. ACapPult 12 (279): Acta Reverendissimi Capituli Insignis Ecclesiae Collegiatae Pultoviensis a die 2da mensis Junii anni Domini 1795ti [1795–1809], s. 64–69 (zwl. s. 66).

¹⁰¹ Jeden więcej dowód na pobyt biskupa Krzysztofa Hilarego Szembeka w powierzonej mu diecezji również po III rozbiore znajdujemy w aktach procesu informacyjnego na biskupstwo Maurycego Mateusza Wojakowskiego, sufragana lubelskiego z lat 1824/1825–1845, wynika z nich bowiem, że święcenia kapłańskie duchowny ten otrzymał 24 IX 1796 w kościele franciszkanów–reformatów w Pułtuskowi właśnie z rąk ówczesnego ordynariusza płockiego (ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 221, s. 60). Por. np.: M. M. Grzybowski, Administracja diecezjalna..., s. 129 przyp. 102; tenże, Biskupi Szembekowie..., s. 315.

¹⁰² Zob. m. in.: „Gazeta Warszawska” R. 1797 nr 15 (z 19 IX 1797) – Dodatek Drugi, s. 1164; K. R. Prokop, Wypisy źródłowe do biografii..., cz. 1, s. 216 (nr 37). Także: W. H. Gawarecki, Pamiętnik historyczny płocki, t. [1], s. 130–131 (nr 29); J. Bartoszewicz, Krzysztof Hilary Szembek..., s. 160; tenże, Znakomici mężowie..., t. 3, s. 159 (całość: s. 127–159); Encyklopedia powszechna [Orgelbranda], t. 24, s. 614–616 (F. M. Sobieszkański); W. Krzyżanowski, Katedra płocka..., s. 163–168 (nr LXXV); A. J. Nowowiejski, Płock..., s. 71–72 (nr LXXI); Z. Szostkiewicz, Katalog biskupów..., s. 564–565; HC, t. 6, s. 342; T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 58 (nr 65); M. M. Grzybowski, Kościelna działalność..., s. 58–60; P. Nitecki, Biskupi Kościoła..., kol. 430; A. J. Papierowski, J. Stefański, Płocczanie..., s. 581.

¹⁰³ ADPł, sygn. ACapPloc 26, k. 26v–27r (Plena possessio Celsissimi Principis). O sprawowaniu rządów w diecezji płockiej przez O. K. Szembeka dopiero począwszy od roku 1797 mowa

dał pierwszy list pasterski), zaś 1 X tr. odbył ingres do świątyni kolegiackiej w Pułtusku¹⁰⁴. Odtąd jego właśnie imię widnieć miało w rubrycellach diecezji płockiej na kolejne lata, zapewne też odnotowywano w nich (w ramach kalendarza liturgicznego) *dies anniversarii consecrationis loci ordinarii*. Niestety, do wydań owych rubrycell z lat 1798-1809 dotychczas nie udało się nam dotrzeć*. Zmarł Onufry Kajetan Szembek, po jedenastoletnich rządach, 31 XII 1808, będąc tym samym zarazem pierwszym z grona XIX-wiecznych pasterzy Kościoła płockiego¹⁰⁵.

SAKRY PASTERZY KOŚCIOŁA PŁOCKIEGO W XVIII WIEKU

Imię i nazwisko	Lata posługi	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekратор	Współkonsekраторzy
ORDYNARIUSZE PŁOCKI					
Ludwik Bartłomiej Załuski	1699-1721	[?] 1692	Przemyśl [?]	Jerzy Albrecht Denhoff, biskup ordynariusz przemyski	?
Andrzej Stanisław Załuski	1723-1736	13 II 1724	Częstochowa, kaplica Matki Bożej Częstochowskiej przy kościele Podwyższenia Krzyża (paulinów) na Jasnej Górze	Konstanty Felicjan Szaniawski, biskup ordynariusz krakowski	Jan Feliks Szaniawski, biskup tytularny Capsus, sufragan lwowski (nominat chełmski); Franciszek Kraszkowski, biskup tytularny Dardanus, sufragan gnieźnieński
Antoni Sebastian Dembowski	1737-1752	9 VI 1737	Warszawa, kolegiata pw. św. Jana Chrzciciela	Stanisław Józef Hojzusz, biskup ordynariusz poznański	Franciszek Antoni Kobielski, biskup ordynariusz kamieniecki; Adam Franciszek Rostkowski, biskup tytularny Philadelphia, sufragan łucki
Józef Eustachy Szembek	1753-1759	31 III 1737	Lidzbark Warmiński [?]	Krzysztof Jan Szembek, biskup ordynariusz warmiński	Maciej Aleksander Sołtyk, biskup tytularny Mactaris, sufragan chełmiński; [?] Michał Remigiusz Łaszewski, biskup tytularny Macri, sufragan warmiński]

jest nawet w inskrypcji sepulkralnej na jego epitafium w kościele pw. Krzyża Św. w Pułtusku. – W. H. Gawarecki, Pamiętnik historyczny płocki, t. [1], s. 131–132 (nr 30).

¹⁰⁴ ADPł, sygn. ACapPult 12 (279), s. 71 (Ingressus primarius loci ordinarii). Także: K. Estreicher, Bibliografia polska, t. 30, Kraków 1934, s. 260; M. M. Grzybowski, Biskupi Szembekowie...

Hieronim Antoni Szeptycki	1759-1773	[?] X 1739	Lwów, archikatedra Wniebowzięcia NMP	[Franciszek Antoni Kobielski lub Wacław Hieronim Sierakowski], biskup ordynariusz kamieniecki	Teodozy Rudnicki, eparcha łucki obrządku greko-katolickiego; Jan Stefan Augustynowicz, biskup koadiutor lwowski obrządku ormiańskokatolickiego
Michał Jerzy Poniatowski	1773-1785	3 X 1773	Warszawa, kolegiata pw. św. Jana Chrzciciela	Giuseppe Garampi, arcybiskup tytularny Berythus, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej Obojga Narodów	Antoni Onufry Okęcki, biskup ordynariusz chełmski; Feliks Paweł Turski, biskup ordynariusz łucki
Krzysztof Hilary Szembek	1785-1797	29 IX 1767	Kobyłka, kościół pw. Przenajśw. Trójcy (jezuitów)	Józef Andrzej Załuski, biskup ordynariusz kijowski	Andrzej Ignacy Bajer, biskup ordynariusz chełmski; Jerzy Mikołaj Hylzen, były biskup ordynariusz smoleński
Onufry Kajetan Szembek	1797-1808	[pomiędzy 29 V a 14 VII 1797]	[?]	[? Krzysztof Hilary Szembek, biskup ordynariusz płocki]	?
SUFRAGANI PŁOCKY					
Marcin Załuski (starszy)	1696-1709	30 IX 1696	Warszawa, kościół pw. Przemienienia Pańskiego (kapucynów)	Andrzej Chryzostom Załuski, biskup ordynariusz płocki	Mikołaj Popławski, biskup ordynariusz inflancki (wendeński); Konstanty Józef Zieliński, biskup tytularny Hierapolis, sufragan gnieźnieński
Paweł Antoni Załuski	1710-1719	19 VII 1711	Bielany (pod Warszawą), kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP (kamedułów)	Ludwik Bartłomiej Załuski, biskup ordynariusz płocki	Michał Bartłomiej Tarło, biskup ordynariusz poznański; Seweryn Szczuka, biskup tytularny Joppe, sufragan chełmski

s. 316. Z kolei 23 X 1797 O. K. Szembek ustanowił ostatniego w dziejach starostę pułtuskiego z nominacji biskupiej, którym został szambelan królewski Józef Pisarzowski. – W. H. Gawarecki, Wiadomość historyczna miasta Pułtusza, s. 8.

* Autor dziękuje Ks. prof. Michałowi M. Grzybowskiemu i Ks. dr. Dariuszowi Majewskiemu za próbę wyjaśnienia tej kwestii w oparciu o zachowane w Archiwum Diecezjalnym oraz

Marcin Załuski (młodszy)	1732-1763	7 IX 1732	Warszawa, kolegiata pw. św. Jana Chrzciciela	Camillo Paolucci-Merlini, arcybiskup tytularny Iconium, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej Obojga Narodów	Andrzej Stanisław Załuski, biskup ordynariusz płocki; Jan Aleksander Lipski, biskup ordynariusz łucki
Kazimierz Rokitnicki	1764-1779	30 XII 1764	Warszawa, kolegiata pw. św. Jana Chrzciciela	Hieronim Antoni Szeptycki, biskup ordynariusz płocki	Józef Andrzej Załuski, biskup ordynariusz kijowski; [Gabriel Wodzyński (Wodziński) lub Jerzy Mikołaj Hylzen], biskup ordynariusz smoleński
Michał Żórawski	1779-1782	[pomiędzy 30 VII a 8 IX 1779]	?	?	?
Wojciech Józef Gadomski	1782-1791	[pomiędzy 31 X a 18 XI (być może 17 XI) 1782]	?	?	?
Michał Maurycy Mdzewski	1791-1814	[pomiędzy 13 a 27 I 1792]	?	?	?
SUFRAGANI PUŁTUSCY					
Antoni Narzyski	1778-1799	27 IX 1778	Warszawa, kolegiata pw. św. Jana Chrzciciela	Michał Jerzy Ponia-towski, biskup ordynariusz płocki	Krzysztof Hilary Szembek, biskup tytularny Uranopolis (Verinopolis), koadiutor płocki; Jan Alojzy Aleksandrowicz, biskup tytularny Dardanus, koadiutor chełmski
INNI BISKUPI TYTULARNI					
Teodor Machczyński (Machciński)	1730-1737		<i>zmarł nie otrzymawszy prawdopodobnie sakry</i>		

* * *

Zebrawszy powyżej potrzebne nam informacje na temat sakr poszczególnych pasterzy Kościoła płockiego w XVIII stuleciu, obecnie możemy przystąpić do przyporządkowania owego grona hierarchów do wyróżnianych w literaturze przedmiotu linii sukcesji święceń biskupich. Najistotniejsze kwestie natury ogólnej, związane z problematyką sukcesji apostolskiej katolickiego episkopatu, zasygnalizowane zostały w artykule zamieszczonym w poprzednim tomie „Studiów Płockich”, gdzie też wskazano na publikacje z tej tematyki, które zainteresowanemu czytelnikowi pozwolą pogłębić wiedzę w owym zakresie. Tu zatem ograniczymy się do „suchego” wskazania, jakie konkretnie linie („rodziny”) sukcesji święceń biskupich reprezentują pasterzujący w diecezji płockiej w XVIII w. członkowie katolickiego episkopatu Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uwzględnione przez nas grono obejmuje siedemnastu duchownych, przy czym – jak poprzednio starano się uprawdopodobnić – tytulariusz Palaeopolis Teodor Machczyński (Machciński) zmarł zapewne nie otrzymawszy sakry, a tym samym nie sposób łączyć go z którąkolwiek spośród tychże linii. Pozostaje zatem szesnastu hierarchów, wszakże w przypadku Michała Żórawskiego, Wojciecha Józefa Gadowskiego i Michała Maurycego Mdzewskiego nie potrafimy w tym momencie jednoznacznie stwierdzić, kto był ich konsekratorem (jedynie domyślamy się, że Krzysztof Hilary Szembek), w czego konsekwencji również o ich przynależności do tej lub innej linii sukcesji apostolskiej nie możemy wypowiedzieć się w sposób wiążący. Podobnie rzecz przedstawia się, gdy idzie o Onufrego Kajetana Szembeka, a prócz tego znakiem zapytania opatrzyć należy fakt konsekrowania Ludwika Bartłomieja Załuskiego przez Jerzego Albrechta Denhoffa, o czym wprawdzie wspomina L. Łętowski, przy tym jednak nie wskazując na podstawę źródłową owej informacji, która wszak może się okazać li tylko domysłem XIX-wiecznego historiografa. Tego rodzaju wątpliwości nie zachodzą w odniesieniu do pozostałych jedenastu ordynariuszy i sufraganów płockich z ostatniego stulecia istnienia przedrozbiorowej Rzeczypospolitej, przy czym tak się składa, iż reprezentują oni co najmniej trzy wyróżniane w literaturze przedmiotu linie („rodziny”) sukcesji apostolskiej.

W naszym poprzednim artykule była mowa o dwóch liniach, mianowicie rzymskiej (Rebiby) i polskiej (Uchańskiego). Obie one mają swoich przedstawicieli i we wskazanym tu gronie. Pierwszą, wyprowadzaną od zmarłego w r. 1577 kardynała Scipione Rebiby, reprezentują: Marcin Załuski (młodszy), Michał Jerzy Poniatowski i Antoni Narzymski, których wspólną sukcesję ukazano na poniższym schemacie (podawana w nawiasie data odnosi się do roku przyjęcia sakry)¹⁰⁶.

Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku rubrycelle, która jednak nie przyniosła pozytywnego rezultatu.

¹⁰⁵ Na zaledwie tydzień przed zgonem, 23 XII 1808 w Pułtusku, biskup Onufry Kajetan Szembek udzielił dyspensy na okoliczność nie posiadania stopnia doktora dziekanowi płockiej kapituły katedralnej Tomaszowi Chmielewskiemu, późniejszemu sufraganowi warszawskiemu. – ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 239, k. 175r–v.

¹⁰⁶ W przedmiocie wcześniejszych ogniw tej linii zob. m. in.: „Genealogia biskupia” papieża Jana Pawła II 1566-1958, wyd. [K. R. Prokop], „Przegląd Kalwaryjski” 5 (1998), s. 58-62; K. R.

(1695)

Fabrizio Paolucci

(1721)

Francesco Barberini

(1730)

Annibale Albani

(1732)

Federico Maria Lante

(1754)

Lazzaro Opizio Pallavicini

(1772)

Giuseppe Garampi

(1773)

Michał Jerzy Poniatowski

(1778)

Antoni Narzymiski

(1724)

Camillo Paolucci-Merlini

(1732)

Marcin Załuski (mł.)

Wyprowadzana od prymasa Jakuba Uchańskiego, choć w sposób udokumentowany sięgająca jedynie dopiero piątego z kolei jego następcy na stolicy prymasowskiej w Gnieźnie, tj. Wawrzyńca Gembickiego, linia polska, ma w gronie XVIII-wiecznego episkopatu płockiego dwóch niewątpliwych przedstawicieli, mianowicie Andrzeja Stanisława Załuskiego i Józefa Eustachego Szembeka. Ich wywód sukcesji w łącznym ujęciu, doprowadzony wszakże tylko do pierwszego wspólnego ogniwa (ponieważ zaś jest ono dość nieodległe, stąd cały schemat prezentuje się niezbyt okazale), ukazano poniżej¹⁰⁷.

(1690)

Stanisław Szembek

(1707)

Konstanty Felicjan Szaniawski

(1724)

Andrzej Stanisław Załuski

(1713)

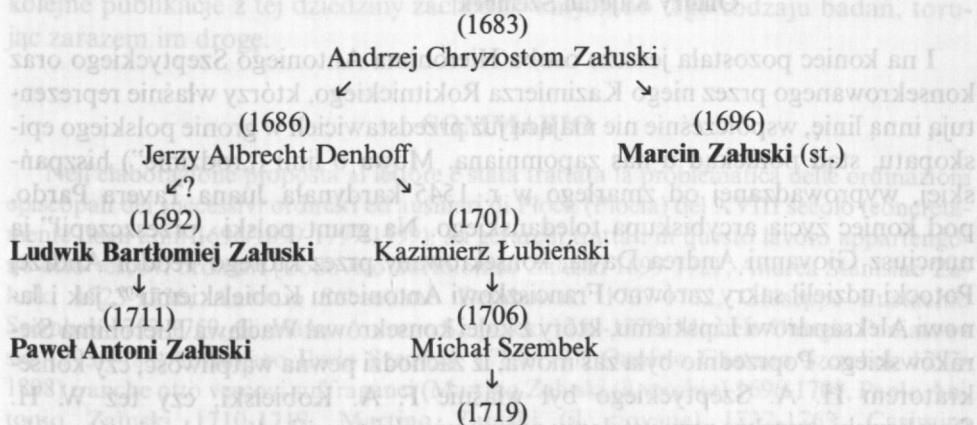
Krzysztof Jan Szembek

(1737)

Józef Eustachy Szembek

Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 266-267; tenże, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec-Ostróg 2001, s. 230-231; tenże, *Polscy kardynałowie*, Kraków 2001, s. 474-475; tenże, *Biskupi zachodniopomorscy (X-XX w.)*, Koszalin 2003, s. 314; tenże, *Pasterze*

Spośród owych jedenastu pasterzy Kościoła płockiego z XVIII w., w przypadku których dysponujemy w miarę precyzyjnymi informacjami o ich sakrach, w tym przede wszystkim o osobie głównego konsekratora, do dwóch wyżej wskazanych linii przyporządkowanych zostało zaledwie pięciu hierarchów. Coż zatem z pozostałymi sześcioma? Aż pięciu, mianowicie Ludwika Bartłomieja Załuskiego, Marcina Załuskiego (starszego), Pawła Antoniego Załuskiego, Antoniego Sebastiana Dembowskiego oraz Krzysztofa Hilarego Szembeka (a jeśli ów ostatni faktycznie udzielił święceń biskupich Michałowi Żórawskiemu, Wojciechowi Józefowi Gadomskiemu, Michałowi Maurycemu Mdzewskiemu i przede wszystkim Onufremu Kajetanowi Szembekowi, to również i ich), złączyć można w jedną linię, której wywód – w świetle dotychczas rozpoznanych świadectw – „urywa się” na osobie konsekrowanego prawdopodobnie w roku 1683 Andrzeja Chryzostoma Załuskiego, który w latach 1692-1699 był pasterzem diecezji płockiej. Aktualnie nie wiemy, z czyich rąk otrzymał on sakrę, a tym samym, czy reprezentuje linię polską, czy też rzymską (lub – co jednak mniej prawdopodobne – którąś inną jeszcze). Ów wspólny wywód tychże pięciu hierarchów (z hipotetycznym przyporządkowaniem także O. K. Szembeka) ukazano poniżej¹⁰⁸.

i rządcy diecezji mińskiej, pińskiej i drohiczyńskiej, Drohiczyn 2006, s. 299. Jeśli Michała Żórawskiego konsekrował jednak nie Krzysztof Hilary Szembek, lecz Antoni Maciej Sierakowski, na prawdopodobieństwo czego wskazano poprzednio, to w takim przypadku również on reprezentowałby linię Rebiby.

¹⁰⁷ W przedmiocie wcześniejszych ogniw tej z kolei linii zob. m. in.: K. R. Prokop, Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu, Kraków 2000, s. 348–349; tenże, Sylwetki biskupów łuckich, s. 226–229; tenże, Polscy kardynałowie, s. 472–473; tenże, Biskupi zachodniopomorscy (X–XX w.), s. 315; tenże, Pasterze i rządcy diecezji mińskiej..., s. 300.

¹⁰⁸ Zob. również: K. R. Prokop, Sukcesja apostolska polskich biskupów franciszkańskich z trzech ostatnich stuleci (XVIII–XX w.), „Studia Franciszkańskie” 16 (2006), s. 264–265; tenże, Sakry pasterzy Kościoła przemyskiego w XVIII stuleciu, „Premisla Christiana” 12 (2006–2007) [w druku].

Stanisław Józef Hozjusz

(1733)

(1737)

Adam Stanisław Grabowski

Antoni Sebastian Dembowski

(1747)

Wojciech Stanisław Leski

(1749)

Kajetan Ignacy Sołtyk

(1759)

Józef Andrzej Załuski

(1767)

Krzysztof Hilary Szembek

(1797)

Onufry Kajetan Szembek

I na koniec pozostała jeszcze osoba Hieronima Antoniego Szeptyckiego oraz konsekrowanego przez niego Kazimierza Rokitnickiego, którzy właśnie reprezentują inną linię, współcześnie nie mającą już przedstawicieli w gronie polskiego episkopatu, stąd poniekąd u nas zapomnianą. Mowa o linii („rodzinie”) hiszpańskiej, wyprowadzanej od zmarłego w r. 1545 kardynała Juana Tavera Pardo, pod koniec życia arcybiskupa toledańskiego. Na grunt polski „przeszczepił” ją nuncjusz Giovanni Andrea Davia, konsekrowany przez którego Teodor Andrzej Potocki udzielił sakry zarówno Franciszkowi Antoniemu Kobielskiemu¹⁰⁹, jak i Janowi Aleksandrowi Lipskiemu, który z kolei konsekrował Wacława Hieronima Sierakowskiego. Poprzednio była zaś mowa, iż zachodzi pewna wątpliwość, czy konsekratorem H. A. Szeptyckiego był właśnie F. A. Kobielski, czy też W. H. Sierakowski, wszakże przy ustalaniu przynależności tegoż biskupa do określonej linii sukcesji apostolskiej owa niepewność – w świetle powyższego – nie ma zatem jakiegokolwiek znaczenia, w obu bowiem przypadkach wywód będzie taki sam. Ukazuje to poniższy „ciąg” sukcesji (z zaznaczeniem rzeczonych dwóch wariantów).

(1514) Juan Tavera Pardo → (1542) Antoine Perrenot de Granvelle → (1562) Franciscus van den Velde → (1571) Louis de Berlaymont → (1583) Maximilien Morillon → (1585) Petrus Simons → (1596) Mathias van den Hove → (1617) Jaco-

¹⁰⁹ Zob.: Flos patrum, praesul roseus, antistes et purpuras candidatus, Illustrissimus et Reverendissimus Dominus, Dominus Franciscus Antonius in Dmenin et Kobile Kobielski, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Antinopolitanus, Vladislaviensis et Pomeraniae suffraganeus, praepositus cathedralis Cracoviensis, decanus Varsaviensis, canonicus collegiatae Łowiciensis, etc. etc., penes auspiciatissimam ad infulas inaugurationem a devinctissimo Varsaviensi Scholarum Piarum collegio salutatus anno Domini 1725, [Varsaviae] 1725, k. [19r-v].

bus Boonen → (1635) Gaspard van den Bosch → (1654) Ambroise Marius Capello → (1671) Alphonse de Berghes → (1683) Humbert Guillaume de Prècipiano → (1690) Giovanni Antonio Davia → (1699) Teodor Andrzej Potocki → (1725) Franciszek Antoni Kobielski → (1739) **Hieronim Antoni Szeptycki** → (1764) **Kazimierz Rokitnicki** // [(1699) Teodor Andrzej Potocki → (1732) Jan Aleksander Lipski → (1738) Wacław Hieronim Sierakowski → (1739) **Hieronim Antoni Szeptycki**]

Zawarte w obecnym artykule rozważania pokazują, że analiza problematyki sukcesji święceń biskupich pasterzy pojedynczej diecezji nie jest możliwa przy ograniczeniu kwerendy archiwalnej i bibliograficznej do dziejów tylko tego konkretnego biskupstwa. Żeby być w stanie poczynić możliwie pełne ustalenia odnośnie do poszczególnych sakr, a przede wszystkim dokonać prawidłowej rekonstrukcji „ciągów” sukcesji, konieczna jest – zwłaszcza dla okresu staropolskiego – znajomość archiwaliów i literatury historycznej odnoszących się w praktyce do całej organizacji diecezjalnej i struktury hierarchicznej Kościoła katolickiego na ziemiach historycznie związanych w poszczególnych okresach z polską państwowością. Być może dlatego właśnie jak dotychczas tak niewielu badaczy dziejów Kościoła w Polsce zdecydował się podjąć poszukiwania w tym zakresie. Oby kolejne publikacje z tej dziedziny zachęcały innych do tego rodzaju badań, torując zarazem im drogę.

SOMMARIO

Nell'elaborazione proposta al lettore è stata trattata la problematica delle ordinazioni episcopali dei successivi ordinari ed ausiliari di Płock (Plocia) del XVIII secolo (concretamente degli anni 1696/1699-1797/1799). Ai gerarchi trattati in questo lavoro appartengono otto vescovi ordinari (Lodovico Bartolomeo Załuski 1699-1721, Andrea Stanislao Załuski 1723-1736, Antonio Sebastiano Dembowski 1737-1752, Giuseppe Eustachio Szembek 1753-1759, Girolamo Antonio Szeptycki 1759-1773, Michele Giorgio Poniatowski 1773-1785, Cristoforo Ilario Szembek 1785-1797, Onofrio Gaetano Szembek 1797-1808) e anche otto vescovi suffraganei (Martino Załuski (il vecchio) 1696-1709, Paolo Antonio Załuski 1710-1719, Martino Załuski (il giovane) 1732-1763, Casimiro Rokitnicki 1764-1779, Michele Żórawski 1779-1782, Adalberto Giuseppe Gadowski 1782-1791, Michele Maurizio Mdzewski 1791-1814, Antonio Narzymiski (di Pułtusk/Pultovia) 1778-1799), come pure un altro vescovo titolare (ausiliare, ma non suffraganeo), operante nella diocesi di Płock (Teodoro Machczyński vel Machciński 1730-1737). In breve è stata presentata anche la questione delle linee di successione apostolica dei vescovi trattati nel quadro del presente lavoro, cioè linee di Rebiba (romana), di Uchański (polacca) e di Tavera Pardo (spagnola).

* * *

ERRATA do artykułu:

Krzysztof R. Prokop, *Konsekracje i sukcesja apostolska ordynariuszy oraz sufraganów plockich w XIX i XX stuleciu (1805-1999)*, „Studia Płockie” 33 (2005), s. 173-210.

strona	wiersz	jest	winno być	
173	przypis 1	8	Kraków (Kamieniec Podolski	Kraków – Kamieniec Podolski
174		7	jako krakowskie „Notifications”	jak krakowskie „Notifications”
175		23	biskup Onufry Kajetan Szembek ostatni spośród pasterzy	biskup Onufry Kajetan Szembek – ostatni spośród pasterzy
177	przypis 6	9	Historyczno (Archiwalny	Historyczno–Archiwalny
178		18	38 (letni	38-letni
178	przypis 9	7	44 (45	44-45
180		41	internowaniu (przyp. aut.]	internowaniu – przyp. aut.]
181		12-13	<i>Przechodząc zaś już bezpośrednio do problemu sakry, bratanek niefortunnego hierarchy stwierdza:</i> <i>trzech biskupów nie z tych</i>	<i>Przechodząc zaś już bezpośrednio do problemu sakry, bratanek niefortunnego hierarchy stwierdza:</i> <i>trzech biskupów – nie z tych</i>
182		2	<i>samych powodów</i>	<i>samych powodów</i>
182		4(5	[mowa o trwającym powstaniu styczniowym (przyp. aut.)	[mowa o trwającym powstaniu styczniowym – przyp. aut.]
182		37	(w okolicznościowym tekście	– w okolicznościowym tekście
182		38	(jego długoletni kapelan	– jego długoletni kapelan
186		16-17	[mowa o powstańcach – przyp. aut.]	[mowa o powstańcach – przyp. aut.]
187		24-25	co nie udało się Popielowi.	co nie udało się Popielowi).
187	przypis 25	3	Chościak (Popiel	Chościak–Popiel
187	przypis 25	9	Popiel–Chościak Popiel)	Popiel (Chościak–Popiel)
188		19	Chościak (Popiela	Chościak–Popiela
188		24-25	tym ważniejsze i zasługujące na obszerniejszą analizę wydarzenia	tym ważniejszym i zasługującym na obszerniejszą analizę wydarzeniem
188	przypis 27	5	144 (147	144-147
189		12	arcybiskup (metropolita	arcybiskup–metropolita
189	przypis 31	8	121 (122	121-122
189	przypis 31	12-13	Historia (architektura (wystrój wnętrza (problemy rekonstrukcji i konserwacji	Historia – architektura – wystrój wnętrza– problemy rekonstrukcji i konserwacji
191	przypis 34	2	Teczka 1900 (1902	Teczka 1900–1902
193		1	(dziś kandydat do chwały ołtarzy	– dziś kandydat do chwały ołtarzy
193	przypis 37	18-19	1939 (1945	1939–1945
194		10-11	kolejny pochodzący z Poznania	kolejny pochodzący z Poznania kapłan
194	przypis 39	5	3. VIII. 1901 (28. V. 1981	3. VIII. 1901–28. V. 1981
194	przypis 40	5	(X (XX w.)	(X–XX w.)
195		14	szczeecińsko (kamieńskim	szczeecińsko–kamieńskim
195	przypis 41	2	4 (5	4-5
197	– tabela	1 i 3 kol. 4	arcybiskup (metropolita	arcybiskup–metropolita
197	(po astery- skach)	1	jakie dziela	jakie dzieli
200		21	13 VII – 1 VII starego stylu	13 VII (1 VII starego stylu)
200	przypis 46	5	96 (110	96-110
200	przypis 46	6	(1821 (1889)	(1821–1889)
200	przypis 46	6	arcybiskup metropolity mohylowski	arcybiskup metropolita mohylowski
200	przypis 46	9	190 (191	190-191
201	przypis 49	5	1908 (1941	1908–1941
201	przypis 49	19	(wierny świadek Chrystusa	– wierny świadek Chrystusa
202	przypis 51	4	s. 11 (24	s. 11-24
204		8	– podczas gdy	(podczas gdy
207	przypis 56	3	Xiążę Biskup Płocki zawsze teraz w swojej diecezji mieszka	Xiążę Biskup Płocki zawsze teraz w swojej diecezji mieszka
210	(Sommaro)	6	Prażnowski	Prażnowski